

TU v Liberci, FAKULTA PEDAGOGICKÁ
461 17 LIBEREC 1, Hálkova 6 Tel.:048/535 2515 Fax:048/535 2332

Katedra: PRIMÁRNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

Jak učit sexuální výchovu na základní škole

How Teach the Sexual Education on the Basic School

Autor: Lenka Vyhlídková

Adresa: B. Smetany 1987,511 01 Turnov

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Josífková

Počet	stran	obrázků	tabulek	příloh
	74	15	6	1

V Liberci ve dne 22.3.2002

TU v Liberci, FAKULTA PEDAGOGICKÁ

461 17 LIBEREC 1, Hálkova 6

Tel.: 048/535 2515

Fax: 048/535 2332

Katedra: PRIMÁRNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(pro magisterský studijní program)

pro (diplomant) Lenka VYHLÍDKOVÁ
adresa: Bedřicha Smetany 1987, 511 01 Turnov
obor (kombinace): Učitelství pro 1. stupeň základní školy
Název DP: Jak učit sexuální výchovu na základní škole
Název DP v angličtině: How Teach the Sexual Education on the Basic School
Vedoucí práce: PhDr. Jitka Josífková
Konzultant:
Termín odevzdání: 6. 5. 2002

Pozn. Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 25. 3. 2000

.....
děkan

.....
vedoucí katedry

Převzal (diplomant): ..LENKA VYHLÍDKOVÁ.....

Datum: 17. 4. 2002.....

Podpis: Lenka Vyhlídková.....

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Univerzitní knihovna
Voroněžská 1329, Liberec 1
PSČ 461 17

1144/02 P

KPV/NS
748.

Cíl práce:

Diplomová práce se snaží vysvětlit důležitost sexuální výchovy. S ohledem na vývoj dítěte jsou zde doporučena některá témata, o kterých mohou rodiče nebo pedagogové s dětmi hovořit. Diplomová práce předkládá didaktické zásady, možnosti vzdělávání a témata pro jednotlivé hodiny na 1. stupni ZŠ.

Osnova práce:

- I. Úvod
- II. Teoretická část
 - 1. Co je to sexualita
 - 2. Pojetí sexuální výchovy
 - 3. Podmínky úspěchu
 - 4. Témata jednotlivých hodin vhodná pro 1. stupeň ZŠ
- III. Metodologická část
- IV. Výsledky výzkumu
- V. Závěr
- VI. Přílohy
- VII. Seznam použité literatury

Doporučená literatura:

- BRTNÍKOVÁ, M. *Děti, sex a rodiče*. Hradec Králové: Sivana, 1990
- BRZEK, A. a KOL. *Průvodce sexualitou člověka*. Praha: SPN, 1993
- DONÁT, J. – DONÁTOVÁ, N. *Důvěrně a otevřeně pro chlapce a děvčata*. České Budějovice: Dona, 1993
- PONDĚLÍČEK, I. *Umění milovat aneb lásce se učíme*. Praha: Univerzum, 1991
- SEILERT, U. a KOL. *Sexuální výchovy*. Praha: Trizonia, 1994
- TROJAN, O. *O čápech, vránách a dětech*. Praha: Grada, 1999

ANOTACE

Jak učit sexuální výchovu na 1. stupni základní školy

Moje diplomová práce se týká výuky sexuální výchovy na základní škole. Měla by být návodem pro učitele 1. stupně základní školy, jak vybavit žáky nejenom vědomostmi, ale vybudovat v nich postoje, které jim usnadní zaujmout místo muže nebo ženy v manželství, rodině i společnosti.

Ve své diplomové práci jsem se zabývala netradičními metodami výuky a zaměřila jsem se na výzkum. Hlavním cílem výzkumu bylo zjištění postojů učitelů k sexuální výchově na Turnovsku.

How teach the sexual education at the basic school

My diploma work refer to the sexual education at the basic school. It should be the direction for the teachers of the first level of the basic school. It explains how to equip the pupils not only with the knowledges, but especially with the attitudes, which make easier their positions of man or woman in the marriage, family or in the society.

In my diploma work I was inquired into the untraditional methods of lessons. I was intended on the reseach. The main points of the research were the attitudes of the teachers to the sexual education in Turnov and the surroundings.

Wie lehren Sexualeziehung an der Grund schule

Meine Diplomarbeit betrifft sich der Sexuaülerziehung an der Grund schule. Es sollte eine Anweisung für die Lehrer der ersten Stufe an der Grundshule sein, wie die Schüler nicht nur von den Kenntnissen loszumachen, sonder auch in ihnen die Stellungen auszubauen. Dieses ermöglicht ihnen dann die Stellung des Mannes oder der Frau im Ehe, in der Familie und auch in der Gesseltschaft einzunehmen.

In meiner Diplomarbeit habe ich mich mit den untraditionellen Unterrichtsformen. Ich habe auch auf die Erforschung gerichtet. Ein Hauptziel der Erforschung war die Fesstellung der Lehrerstellungen zur Sexualeziehung in Turnov und seiner Umgebung.

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 o právu autorském, zejména § 60 (školní dílo) a § 35 (o nevýdělečném užití díla k vnitřní potřebě školy).

Beru na vědomí, že TUL má právo na uzavření licenční smlouvy o užití mé práce a prohlašuji, že **souhlasím** s případným užitím mé práce (prodej, zapůjčení apod.).

Jsem si vědoma toho, že užít své diplomové práce či poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem TUL, která má právo ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů vynaložených universitou na vytvoření díla (až do jejich skutečné výše).

Datum 28.04.2002

Podpis : *Lenka Tyhlídková*

Poděkování

Děkuji všem, bez nichž bych svoji práci asi nikdy nedovedla ke zdárnému konci. Svě za podporu při vzniku práce, PhDr Jitce Josífkové za recenzi a všem kolegům učitelům za poskytnuté informace.

OBSAH

I. ÚVOD	1
II. TEORETICKÁ ČÁST	4
1. Co je to sexualita	4
1.1. Dětská sexualita	6
1.1.1. Orální fáze	7
1.1.2. Anální fáze	7
1.1.3. Falická fáze	8
1.2. Sexualita mládeže	8
2. Pojetí sexuální výchovy	10
2.1. Charakteristika jednotlivých období	12
2.1.1. Předškolní věk (0 – 6 let)	12
2.1.2. Mladší školní věk (6 – 10 let)	18
2.1.3. Starší školní věk (10 – 13 let)	20
2.1.4. Období puberty	21
2.2. Sexuální výchova a škola	22
2.2.1. Sexuální výchova na školách	23
2.2.2. Obsah předmětu	24
2.2.3. Některé didaktické zásady	24
2.3. Obsah sexuální výchovy na 1. stupni základní školy	25
3. Podmínky úspěchu	31
3.1. Role učitele	31
3.2. Spolupráce s rodiči	31
3.3. Ovzduší ve třídě	32
3.4. Prostředky, metody, cesty sexuální výchovy	33
4. Témata jednotlivých hodin vhodná pro 1. stupeň ZŠ	34
III. METODOLOGICKÁ ČÁST	44
4.1. Cíl práce	44
4.2. Pracovní hypotézy	44
4.3. Metody výzkumu	45
4.4. Výběr škol a technika sběru dat	46
4.5. Charakteristika souboru	46
IV. VÝSLEDKY VÝZKUMU A JEJICH ZPRACOVÁNÍ	47
4.6. Porovnání výsledků a vyhodnocení získaných údajů	47
4.7. Diskuse	60
4.8. Zhodnocení výsledků výzkumu a potvrzení hypotéz	62

IV. ZÁVĚR	65
VI. PŘÍLOHY	67
Příloha č. 1	67
VII. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	71

I. ÚVOD

K sexuální výchově byla napsána řada výborných publikací. V nich je shromážděn vyčerpávající soubor nutných informací především k poučení pedagogů a rodičů. Bylo vydáno mnoho krásných dětských knížek o sexu, které mohou určité skupině (schopných orientovat se v náročnějších dětských encyklopediích) suplovat působení průvodce – pedagoga na dětské cestě hledání a poznávání.

V poválečném období byla velice výrazně snížena sociální prestiž rodiny. Objevila se domněnka, že rodinu lze nahradit působením kolektivních zařízení. Tuto situaci významně ovlivnila i vysoká zaměstnanost žen a řada dalších faktorů. Tato situace se samozřejmě velice negativně projevila v kvalitě rodinných vztahů, v plnění výchovné a emocionální funkce rodiny, a především ve snižování stability této nezastupitelné primární sociální skupiny.

Přesto však asi od 70. let se začala intenzivně projevovat snaha odborníků tento stav změnit. Je třeba zdůraznit, že právě posílení stability a významu rodiny považujeme za nezbytný krok v celospolečenských změnách nutných pro Českou republiku. Jistě není třeba příliš vysvětlovat, jaké jsou příčinné souvislosti mezi kvalitou rodinných vztahů a stavem společnosti jako celku (delikvence, abúzus drog, neuspokojivá celospolečenská morálka atp.)

V posledních letech se objevila řada snah, jak situaci změnit, jak preventivně působit, posilovat žádoucí chování formou masmédií, vznikem nových poradenských center a financováním potřebných aktivit.

Žijeme v době počítačů a robotizace. Naše republika je plná změn. Stále více vystupují do popředí materiální hodnoty. Peníze a zase peníze. Kde jsou hodnoty člověka? Kde je přátelství, láska, porozumění, tolerance? Tato uspěchaná doba plná stresových situací si stále bere svou daň – naše děti. Stoupající procento neúplných rodin, nechtěných těhotenství, potratů, týraných a

zneužívaných dětí, dětské kriminality, dětských neuróz i dětských sebevražd.

Jak mají děti vyrůstat v čestného člověka, v rozvinutou osobnost při tomto vlivu okolí?

Naše společnost se bude ještě nějaký čas rozvíjet – tento rozvoj uspěchat nelze. Ale můžeme začít působit na děti. Svou lidskostí! Rodiče doma, učitelé a vychovatelé ve škole.

„Milujte se a množte se!“ – velice známá věta a mluví za vše. Počínaje plodem v těle matky, novorozencem... již člověk vnímá pocity, laskavost. Zde se tvoří první zkušenost – co je to láska, důvěra... V rodině se dítěti vštěpují zdravé morální zásady. Dítě si již z těchto vlastních zkušeností uvědomí své pohlaví. Učí se vnímat své tělo, pozoruje jej, učí se rozlišovat role mužské a ženské, učí se sebeovládání. Ale vždyť toto vše je zdravá sexuální výchova.

Musíme si uvědomit, že sexuální spojení není „pouze“ akt rozmnožování. Zázrak zrodu malého človíčka by měl být zdoben láskou, duševními prožitky, citovou náklonností. „Sexuální výchova je tedy uměním připravit zvědavou bytost na párové soužití.“

Italové říkají: „Zkušenost je nejlepší škola. Škoda jen, že často přichází příliš pozdě.“ Je to pravda, ale nemůžeme vše vyzkoušet. Zkušenost druhých lidí se předává vyprávěním či knihou. Pokud chceme děti chránit, nedělejme to neznalostí.

Dítě musí znát přiměřeně svému věku klady a zápory sexuality.

Tvrdí se : „Škola – základ života. “Připravme tedy i ve škole děti na život. Vždyť každou minutu se rodí mnoho dětí a my děti, budoucí rodiče, na tuto „samozřejmost“ nepřipravíme? Ve své diplomové práci se snažím vysvětlit důležitost sexuální výchovy s ohledem na vývoj dítěte doporučuji některá témata o kterých mohou rodiče nebo pedagogové s dětmi hovořit. Předpokládám didaktické zásady, možnosti vzdělávání a návrhy netradičních metod výuky

s tématy pro jednotlivé hodiny na 1. stupni ZŠ. Hlavním úkolem této práce je především posilovat žádoucí chování mladých a poskytovat žákům základní informace z různých oblastí zaměřených na širokou problematiku rodiny, partnerských vztahů a rodičovství.

II. TEORETICKÁ ČÁST

Pojetí sexuální výchovy

Sexuální výchovu chápeme především jako cílevědomé vytváření kladných dětských postojů a kompetencí. Mnohaleté zkušenosti nás přivedli k poznání, že plnit cíle takto moderně pojaté sexuální výchovy není možné standardními cestami frontálního a receptivního vyučování.

1. Co je to sexualita?

„Díváme-li se na sexuální sféru člověka jen jako na oblast instinktů a biologických pudů, které nemají žádný vztah ke sféře duchovní, uzavíráme si cestu k poznání sexuality.“

Dietrich von Hildebrand

Sexualita hraje v našem životě důležitou roli.

Vždyť každý člověk je tvorem společenským a spolu s ostatními lidmi vytváří určitou kulturu. Každá z vyspělejších kultur se snažila své sexuální chování určitým způsobem usměrňovat. Vytvářejí se systémy morálních norem, které některá sexuální chování zavrhuje, jiná vyzdvihují a jiná prostě tolerují. Tyto morální normy se mění a vyvíjejí stejně jako postoje lidstva k sexualitě.

Sexualitou se zabývá sexuologie (lékařský vědní obor, který vznikl z psychiatrie).

Zabývá se pohlavním životem člověka, prevencí, diagnostikou a léčením

sexuálních poruch. Kromě sexuologie se tímto tématem zabývají i další vědy biologie, psychologie, sociologie, pedagogika. Sexuální delikvencí se zabývá právo. Dějinami sexu se zase zabývá historie, filozofie, etnografie, etnologie a kulturologie.

Termín sexualita je velice rozporuplný, jelikož může popisovat signály, které jsou vysílány jinou osobou - neverbální sociální komunikace (pohledy, mimika, gesta, vůně, kinezika) - stejně tak, jako erotické přednosti té dané osoby.

„Sexualita je celek prožitků, způsobů chování a jejich tělesných základů, spojený s pohlavními orgány. Sexuální prožitky přitom daleko přesahují biologický úkol rozmnožování. Sexuální párová vazba je důležitým a přirozeně daným předpokladem lidské kultury.“

Schmidbauer, W.: Psychologie. Lexikon základních pojmů. Český Těšín, Naše vojsko, 1994, str. 141

Dříve byl pojem sexualita zjednodušen na projev pohlavního pudu (koitus). Dnes je termín pojímán velice široce. Pro zpřehlednění se dělí na nižší a vyšší potřeby.

Je nadřazený pojmu pohlavnost a zabývá se pochody, ve kterých první místa zaujímá duševní stránka sexuálních jevů. V popředí stojí význam intelektu a vědomí.

Sexualita je tedy dílčí složkou vývoje osobnosti a musíme ji vždy chápat ve vztahu k ostatním projevům celé osobnosti.

V souvislosti se sexualitou se užívá řada důležitých pojmů př. „sexuální zaměření“. Tento pojem vyjadřuje zájem o druhou osobu za účelem sex. Aktivit či volby partnera pro rozmnožování.

Tento zájem může být čistě fyziologický a „nejpřirozenější“, „nejnormálnější“, „nejslušnější“ – je-li zaměřen na osobu opačného pohlaví a

přiměřeného věku – *heterosexualita*.

Může však být, dle úsudku široké veřejnosti, i „chorobný, úchylný“ nebo „abnormální“, směřuje-li jeho zájem k osobám vlastního pohlaví - *lesbismus* (u žen), *homosexualita* (u mužů).

Mnoho takto zaměřených lidí volí cestu maskování a skrývá svou sexuální orientaci, jelikož se obávají odmítnutí, diskriminace, nepochopení.

V důsledku své sexuality často trpí ze strany společnosti zesměšňováním, morálním nesouhlasem a útlakem již od raného věku (sexuální úzkost).

Poměrně velký počet žen a mužů udržuje sexuální vztahy s příslušníky obou pohlaví - *bisexualita*. Tato skupina lidí je (v současných diskusích o AIDS) označována jako „můstek“ mezi „oddělenými“ skupinami homosexuálů a heterosexuálů.

„... Mužští bisexuálové by mohli představovat nový rozměr ve smrtící epidemii. Řada lékařů je považuje za nejpravděpodobnější potencionální prostředníky rozšíření AIDS na heterosexuály, kteří s nimi mohou spát, či jak k tomu často dochází, uzavírají s nimi sňatek, aniž by kdy měli podezření, že jejich partneři vedou nebezpečný dvojí milostný život ...“

Sexuální zájem může být až patologickým zájmem o staré osoby - *gerotofilie*, děti - *pedofilie*, či k vlastní osobě – *narcismus*.

Zvláštním případem sexuálního zájmu mohou být zvířata - *zoofilie*, mrtvoly - *nekrofilie* nebo věci - *fetišismus*.

Zde je velice nutná sexuální terapie, která probíhá s psychoterapií a nácvikem určitého chování.

1.1. Dětská sexualita

Prvními vychovateli dětí jsou sami rodiče. Rádi by svým ratolestem

vštepovali zdravé morální zásady, učili je úctě, komunikaci s ostatními lidmi...

Mnohdy chybí vhodná slova, jindy potřebné vědomosti. Hlavním úkolem sexuální výchovy je překonání těchto rozpaků.

Dříve byla hlásána teorie nesexuálního dětství. Dnes již víme, že tomu tak není.

Podle S. Freunda se dětská sexualita rozlišuje do 3 fází. (celkově 5 stádií)

1.1.1. Orální fáze

Orální fáze je první fáze, v níž je prožívání dítěte určeno pocíťováním ústy. Zahrnuje přibližně první rok života, přičemž se rozlišuje ranější fáze orálně přijímací a pozdější orálně útočná.

V rané fázi ještě dítě není schopno vnímat celou osobu a reaguje na dílčí objekty, např. na matčin prs. V pozdní orální fázi, asi od 6. měsíce do konce 1. roku, se vytváří mateřské pouto k pečující osobě, která se dítěti obzvlášť věnuje.

Dítě je v této fázi plně závislé na primární skupině, jež mu musí zprostředkovat přiměřenou rovnováhu přísunu podnětů a obrany před nimi.

1.1.2. Anální fáze

U anální fáze nastává perioda, v níž oddělení funkcí a manipulace s tělem a jeho svaly stojí v těžišti způsobu prožívání dítěte. V jeho fázi se na dítě kladou první požadavky čistoty a zdrženlivosti. Podle okolností se tvoří kořeny odštěpení a vytěsnění velké oblasti lidských prožitků. Dítě musí zažít, že určitou věc, kterou produkuje, vlastní a má za důležitou, vztažné osoby odmítají a trestají zabývání se s ní.

Vyprazdňování střev je třeba jednou „dobré“, jednou „špatné“ podle toho, zda je výsledkem přání vychovatele či spontánní potřeby dítěte. Proto je také anální fáze počátečním bodem výkladů o moci a kontrole, vydávání a

zadržování, prosazování vlastní vůle nebo sklonění se před cizí vůlí.

Nadměrná pečlivost, úzkostlivé chránění se všeho špinavého, nutkavý smysl pro pořádek - to jsou možné formy zpracování prožitků, které jsou původně přiřazeny anální fázi.

S. Freund „anální charakter“ vyznačoval třemi vlastnostmi – lakotou, pedanterií a smyslem pro pořádek. V této fázi dítě většinou prvně zažije „nepřátelský“ postoj blízké osoby k jeho tělu. Zde mají kořeny pochybnosti o správnosti chování, které mohou vzrůst v různé formy neuróz.

1.1.3. Falická fáze

Tato fáze nastupuje ve věkovém rozmezí 3. - 6. roku života. Dítě objevuje své erotogenní zóny drážděním údu nebo poštěvácku. Tato fáze je spojena s vytvářením oidipovského komplexu. Je to doba, kdy podle Freunda (sporněji) dochází v dětských sexuálních představách k akceptování pouze jednoho pohlavního orgánu.

Dnes se již výskyt této dětské sexuality (jednotlivé fáze srozumitelně popsal Schmidbauer 1994 v Lexikonu základních pojmů) všeobecně uznává. Otázkou však stále zůstávají podněty pro vznik neuróz a kořeny vedoucí ke konfliktnímu jednání mezi rodiči a dětmi, které se dále rozrůstají při komunikaci s okolním světem.

1.2. Sexualita mládeže

Podle Wolfganga Schmidbauera je sexualita mládeže ta část sexuálního vývoje, která se vyznačuje velkou sexuální potřebou a odlišným řízením této potřeby v závislosti na společnosti.

V mnoha primitivních kulturách přechází dětská sexualita téměř bez mezistupně do forem pohlavního styku dospělých (Samoa, Melanésie). V jiných kulturách (u amerických Indiánů kmene Arapao, Cheynne) jsou obě pohlaví

přísně oddělena až do svatby.

V průmyslových zemích převládá stále ještě sexuální morálka, která se snaží omezovat sexuální vztahy sociálními, náboženskými i právními předpisy na první partnerství dospělých.

Sexualita mládeže je zakázána formálně pro heterosexuály až do 15 let a pro homosexuály je stanovena hranice 18 let. Prakticky se neformálně zakazují i nad tuto hranici, nebo alespoň omezuje např. petting.

Vývoj se v průběhu posledních desetiletí posunul a určitá tabu ustupují.

Výraznější sexuální osvěta, mírnější odmítání onanie (masturbace), dřívější počátek heterosexuálních vztahů s pohlavním stykem, odbourávání dvojaké morálky jako nejčastějším sexuálním standardem.

Nebezpečím tohoto vývoje jsou nové „sexuální normy“, které nerespektují postupný sexuální vývoj dětí a mládeže (represivní desublimace).

1. Pojetí sexuální výchovy

Sexuální prožitky patří k životu člověka, proto by sexuální výchova neměla být zavrhována a tabuizována. Tato výchova k „uspokojivému“ sexuálnímu chování byla velice dlouhou dobu chápána jako prostředek k předávání informací.

Dnes již díky řadám výzkumů a průzkumů je zřejmé, že sexuální výchova začíná přirozenou cestou již od narození dítěte.

Sexuální výchova nenabízí „pouze“ poučení o sexu, ale pomáhá člověka vychovávat. Porovnává hodnoty, normy, učí morálce, pomáhá utvářet osobnost dítěte. Učí úctě k životu. Napomáhá dítěti při „bádání“ na svém těle a porozumět svým tělesným pocitům. Poukazuje na problémy, odpovídá na otázky, diskutuje na rozličná témata. Tyto okruhy „bádání“, „prozkoumávání“ přiměřeně věku a vývoji osobnosti doplňuje a rozšiřuje.

Sexuální výchova přiměřená věku dítěte je nejdůležitějším předpokladem pozdějšího uspokojivého sexuálního života. V otevřeném rodinném prostředí, v němž lze klást všechny otázky, si dítě samo od sebe opatří znalosti, které potřebuje.

Je nutné předcházet odmítavému postoji rodiny nebo jiných vztažných osob raného dětství k dětské sexualitě. Trestání sexuální činnosti např. dětského sexuálního výzkumu (hry na doktora) či sebeukájení. Tyto tresty vedou k tomu, že se sexuální podněty spojují se strachem z trestu, i když ten již prakticky nehrozí.

„Tímto způsobem vznikají rozmanité formy sexuálních zábran, od dalekosáhlé blokády sexuálních vztahů až k impotenci a frigiditě. Pokud sexuální úzkost nevede k vyhýbání se sexuálním vztahům vůbec, může

být v dospělém životě postupně odbourávána, neboť sexuální ukojení znamená potvrzení protikladu. Ve zvlášť výrazné formě však vede k výše zmíněným poruchám, které na první pohled nejsou poznatelné jako duševně podmíněné, nýbrž člověk je prožívá jako tělesná selhání. Léčba impotence a frigidity nebo organických obtíží je vždy i léčbou sexuální úzkosti, která spočívá v jejích základech.“

Samozřejmě se liší pojetí sexuální výchovy předškolních dětí, školáků, adolescentů či dospělých. Vždy ale musíme citlivě reagovat na otázky, jimiž nás zahrnují. Všechny rozhovory musí být v duchu dobrovolnosti a musí být respektována osobnost jedince.

Sexuální výchovu chápeme především jako cílevědomé vytváření kladných dětských postojů a kompetencí. Mnohaleté zkušenosti nás přivedly k poznání, že plnit cíle takto moderně pojaté sexuální výchovy není možné standardními cestami frontálního a receptivního vyučování. Naopak mezi nejproduktivnější ty metody, které staví na rozvoji komunikace a vzájemné spolupráce dětí.

Informace o sexu nejsou v sexuální výchově prvotní. Vytvoření pevného návyku v dávání přednosti ve dveřích ženám, tedy i spolužačkám, není podmíněno informacemi a znalostmi. Informace o AIDS a o nutné prevenci zdaleka nevedou samy o sobě k účinné ochraně proti této nemoci.

Poučení, sdělení informace, poznání v užším slova smyslu je pouze jednou ze složek sexuální výchovy. Považuji za málo efektivní jednorázové, byť kvalitní, přednášky. Je třeba skutečně dlouhodobě působit a formovat postoje žáků, s respektem k jejich vývojovým možnostem. Zde je třeba si uvědomit, že samozřejmě ve funkčních rodinách toto zcela běžně zajišťují rodiče či další členové rodiny, ale krizovou skupinou jsou právě děti ze sociálně komplikovaných poměrů, kde rodina tuto funkci neplní.

Zdá se mi, že časté snahy pozitivně působit v tomto směru jsou příliš úzce chápány, zatímco problematika rodiny a rodinných vztahů je velice komplexní a

proměnlivá. Považuji proto za nutné působení zajišťující hlediska psychologie, pediatrie, porodnictví, sociologie, etologie, práva atp.

Je nutné, aby se probíraná problematika dostala právě k dětem z rodin, které samy málokdy vyhledávají pomoc poraden, odborné přednášky či osvětové programy např. v televizi. V tomto smyslu má nezastupitelnou úlohu škola, kam děti pravidelně docházejí a kde je možné v relativně klidném, známém a nestresujícím prostředí ve skupině vrstevníků, probrat vše potřebné.

Zde považuji za důležité změnit to, že s celým materiálem by měli vždy předem seznámeni rodiče, neboť se jistě objeví skupina rodičů, kteří tuto „osvětu“ nebudou akceptovat. Těmto žákům by měla být zcela jednoznačně dána možnost trávit hodiny náhradním způsobem. Takže – dodržovat přísně nepovinnost probíraného.

Témata by měla být zařazována dle možností jednotlivých ročníků do existujících předmětů vždy alespoň čtyřikrát do roka (příkladně hodiny prvouky, přírodovědy, biologie, atp.).

2.1. Charakteristika jednotlivých období

2.1.1. Předškolní věk (0 - 6 let)

„Rodina je podněcovatelem dítěte k lásce, ale i jiným citům. Učí dítě odpovědnosti, mravnosti či lehkomyšlnosti, sebekázi, poslušnosti, ale i lhostejnosti, protože rodina učí dítě všemu, co v ní a s ní prožívá, vidí, slyší a získává.“ (Brtníková, M. Děti, sex a rodiče. Hradec Králové, SIVANA, 1990, str.5)

„Dítě si nevybírá rodiče, ani rodinu, do níž se rodí ...“

Hlavními učiteli jsou rodiče, kteří mají největší vliv na sexuální rozvoj dítěte. Při diskusi s dětmi by nám mohly pomoci rady a myšlenky MUDr. Radima Uzla.

Sedm rad MUDr. Radima Uzla:

- a) Dokonce už velmi malé děti se pídí po různých informacích o tom, jak jejich tělo roste, jak se mění. Často sbírají poučení od ostatních *dětí*, většinou jsou to jakési klepy posbírané na hřišti. Tyto informace mohou být děsivé, zcela zavádějící a nepravdivé. Pro děti je mnohem lepší dozvědět se skutečnou pravdu od lidí, kteří jsou zcela otevření.
- b) Děti sbírají informace z TV programů, filmů a časopisů. Potřebují často pomoc ve výběru a v pochopení smyslu těchto informací.
- c) Jak děti rostou, mění se jejich tělo i jejich pocity. Děvčata dostávají menstruaci. Chlapci i děvčata začínají onanovat a mají první sexuální pocity. Všechny tyto jevy jsou zcela normální, obtížná je však adaptace dětí i rodičů na jejich existenci. Pokud nevědí, co mohou čekat, nebo nerozumějí tomu, co se s nimi děje, mohou být zmateni a vystrašení .
- d) Většina dětí dostává základní sexuální informace ve škole, není však vhodné nechávat všechno na učiteli. Mnozí rodiče chtějí hrát v sexuální výchově svých dětí aktivní roli, přestože jsou v rozpacích a tato role jim připadá těžká. Sami totiž nemívají přiměřenou sexuální výchovu. Mohou být nejistí v tom, jaká slova použít. Zkušenost ukazuje, že dětem skutečně prospívá, když rodiče jsou ochotni otevřeně diskutovat a objasňovat fakta. K tomu nemusí být žádnými odborníky, stačí být pouze informovaní.
- e) Jestliže dítě neví, jak začíná těhotenství, nebo nemá možnost zeptat se na radu a pomoc, pak první sexuální zkušenosti mohou vést přímo k nežádoucímu těhotenství.
- f) Jelikož má většina z nás heterosexuální orientaci je nasnadě, že naše dítě je rovněž heterosexuální. Ve skutečnosti ovšem má každý desátý člověk homosexuální sklony. U nich hraje právě vztah rodičů k jejich sexuální

orientaci klíčovou roli. Každý pátý homosexuální dospívající uvažuje o sebevraždě v důsledku netolerantních postojů okolí. Příčina homosexuální orientace není zatím jasná a nejlepším řešením je, když rodiče nabídnou svým dětem v tomto směru pochopení a pomoc, jelikož sami nejsou schopni jejich sexuální orientaci ovlivnit.

- g) Děti potřebují informace o tom, jak se chránit před sexuálně přenosnými nemocemi včetně HIV viru způsobujícímu onemocnění AIDS. A všechny děti potřebují vědět, že mohou či musí říci ne vždy, když se je někdo snaží proti jejich vůli líbat, když jim někdo sahá na genitál nebo když jim způsobuje nějaké nepříjemné pocity a ony se cítí v nebezpečí.

Uzel, R.: Sexuální výchova předškolního a mladšího školního věku. Kurz „Rodinná a sexuální výchova dětí“, Praha, Pragouniversa s.r.o., 8. 11. 1994

POHODA V RODINĚ

Prvních kontaktů s lidmi se plodu, novorozenci, dostane prostřednictvím matky, otce a nejbližšího okolí. Všechny vlivy se odráží v psychickém vývoji dítěte, v jeho způsobu vnímání, v komunikaci, citovém prožívání,... Zde v rodině získává první zkušenosti. Dítě se učí lásku přijímat i dávat. Pro jeho zdravý vývoj je nutné získání jistoty, že se maminky a tatínka může zeptat kdykoliv na cokoliv.

ROZLIŠENÍ MUŽE A ŽENY

Právě v rodině dítě vidí první odlišnosti mezi mužem a ženou, holčičkou a klukem, učí se znát pojetí mužské a ženské role.

Porozumění těchto rolí napomůže vhodná literatura, které mohou rodiče využít. Čtením pohádek či příběhů, kde tyto role zdůrazníme a hovoříme s dětmi o nich. Dítě by mělo ve slovech rozlišovat pohlaví učitel x učitelka.

Zapojením do domácích prací si dítě může vyzkoušet jednotlivé činnosti.

Nebojte se, když si vaše někdy chce hrát s hračkami, které porušují tradiční schémata. Nevadí, když si chlapec hraje s panenkami, či když děvčata hrají fotbal.

MOJE TĚLO

Dítě zkoumá své tělo, pojmenovává ruce, nohy, pokud by rodiče užívali nepřesné názvy sexuálních částí těla, vysílají signál, že jsou tyto partie nějak divné, děti jsou uvedeny do rozpaků a za své genitálie se stydí. Proto je nejlepší dítěti vysvětlit, že někdo říká lulánek, ale správně se říká penis, a že bude lepší říkat to také tak.

Hra „Na doktora“ - klasická předškolní hra, děti si svléknou šaty a vzájemně se prohlíží. Pokud děti takto objevíte, je důležité nezareagovat křikem, ale vysvětlením, že zájem o lidské tělo je normální, ale že je lepší být při tom ustrojený. Naskytuje se tu možnost pohovořit s dětmi na toto téma. Nejdříve zjistit, co samy vědí a špatné informace upřesnit, popřípadě si společně prohlédnout knížku, kde je chlapec a holčička, či listovat v rodinném albu, kdy děti byly ještě malí.

MASTURBACE

„Masturbace je normální částí vývoje. Většina expertů souhlasí s tím, že je bez ohledu na věk zdravým vyjádřením sexuality. Avšak někteří lidé masturbaci z náboženského přesvědčení neschvalují.“ (Trojan, O.: O čápech a vránách, FRAGMENT, Havlíčkův Brod 1994)

Je velice důležité, jak rodiče na tyto hry reaguji. Opět je nejlepší dítěti vysvětlit, že se to venku před ostatními lidmi nedělá. Pokud si však rodič všimne, že dítě masturbuje tolik, že mu to brání v dalších obvyklých činnostech, je čas na konzultaci s lékařem či jiným odborníkem.

NAHOTA

K nahotě mají lidé různý přístup. Musíme dětem vysvětlit, že je veliký rozdíl, když je doma v soukromí či s cizími lidmi, nebo ve veřejných prostředcích.

KAŽDÝ MÁ SVOU POSTEL

Neučte dítě pravidelně spát v ložnici s rodiči. Pokud nechce být ve své posteli zjistěte příčiny a snažte se je odstranit. Př. Dítě se ve svém pokojíčku bojí. Zkusme veselou pohádkou uspat dítě, nechat rozsvícenou lampičku, dát mu do ruky oblíbenou hračku.

Určitě nebude na škodu, pokud se v neděli ráno všichni pomazlí. Je to dobrá chvíle na popovídání si, vyprávění pohádek či zážitků, které prožily. Naučte dítě klepat pokud jsou dveře do ložnice zavřené (respekt soukromí), což uznávejte i vzhledem k dítěti vy.

Předejdete nechtěným „přistižením při činu“. Pohlavní styk často dětskýma očima a ušima vypadá, jako když „tatínek ubližuje mamince“. Pokud se již stane, že jste přistiženi, vysvětlete dítěti, že si neubližujete, že se máte rádi a že si jen hrajete.

VULGÁRNÍ SLOVA

Děti používají vulgární slova buď pro vzbuzení pozornosti, taková slova ignorujeme, či hledá novou informaci dítě často užívá slov, aniž by vědělo co znamenají. Můžeme se zeptat dítěte zda ví, co dané slovo znamená, pokud neví, bylo by dobré slovo vysvětlit a také říci, že se nepoužívá.

OCHRANA PŘED SEXUÁLNÍM ZNEUŽITÍM

Samozřejmě, že jej budou ochraňovat rodiče, ale rodič nemusí být vždycky nablízku. Musíme dítě naučit chránit se „samo“. Je vhodné dítěti vysvětlit, co

jsou to vhodné a nevhodné dotyky. Tvé tělo je tvé tělo a nikdo kromě rodičů a lékařů nemá právo se ho dotýkat, pokud mu to není příjemné, Že vy jste jeho velcí kamarádi a že by před vámi nemělo mít žádné tajnosti. Zkoušejte otázky typu „Co by dělal, kdyby“, přehrajte si některé situace pomocí hraček. Vyzkoušejte přesná slova a situace, které vašemu dítěti pomohou reagovat v nepříjemných nebo nebezpečných situacích. Důležité je, aby si dítě danou s

ZDRAVÍ x NEMOC

Najdeme si ideální chvíli a pohovořme o všeobecných pojmech pohody a zdraví. Zkusme si povídat tak, aby samo dítě přišlo na to, že jeho zdraví závisí do značné míry na něm samém. Vysvětlete základy osobní hygieny, vhodné oblékání, důležitost spánku, správné výživy, cvičení a odpočinku. Podejte dítěti výklad o průjmech, žloutence, základní fakta o nemocech a zmiňte se i o závažné chorobě AIDS.

Stačí když dítě bude znát tento termín, a bude vědět, že se tato nemoc přenáší zvláštními způsoby jako např. krví infikované osoby s krví jiného člověka. Nesmíme dítě vystrašit. Proto je nutné zdůraznit, že AIDS nelze snadno dostat, že se nepřenáší náhodným kontaktem (jídlem, podáním ruky, objetím).

TĚHOTENSTVÍ

Ve věku 5 let je dítě schopno pochopit, že miminko nosí maminka v bříšku a že se narodí. Vždyť pokud je maminka těhotná, dítě si může sáhnout na bříško a cítit jak tam cítit život. Některé dítě se zeptá dříve, můžeme mu to vysvětlit i pomocí rodinného alba, dětských knih, filmů (Jak vytrhnout velrybě stoličku). Když samotný problém vysvětlí v televizi, je důležité pohovořit si s dítětem na toto téma ještě sám.

HYGIENA

Je důležité prohlédnout děvčátkům občas genitál. Především v letních

měsících, kdy děti chodí málo oblečené či nahé a hrají si na písku, či se koupají v rybníku, je toto prohlížení aktuální. Již u malých děvčátek se vyskytují infekce pochvy výtoky a svědění. Pozdní objevení těchto zánětů mohou mít špatné důsledky.

Chlapce je nutné naučit hygieně genitálu a péči o předkožku, kterou by se měl naučit provádět pravidelně obden.

Děti nezískávají informace pouze od rodičů, ale také mimo domov - z reklam, plakátů, časopisů, knih či z televize. Je lepší s dětmi hovořit a přidat myšlenky a dojmy rodičů, než zkreslených informací kamarádů. Proto při všetečných otázkách odpovídejte, pokud to jde ihned, pokud jste v rozpacích, nemusíte je zakrývat, můžete použít protiotázku: „A co si o tom myslíš ty?“

Odpovědi formulujte jednoduše a využívejte knih, každodenních situací, televize.....

2.1.2. Mladší školní věk (6 - 10 let)

Vstupem do první třídy začínají dítěti povinnosti. Je to pro ně veliký den, ale především velká změna. K autoritě rodičů nastupuje nová autorita učitele, nové prostředí, noví kamarádi, nové informace. Na dítě má vliv vše, co vidí, slyší, cítí. Především v této době je velice důležitá důvěra mezi rodiči a dítětem. Moudrý rodič zdůrazňuje důležité rodinné hodnoty, vytváří atmosféru důvěry, porozumění a podpory. Tímto se zvýší pravděpodobnost, že dítě i v budoucnosti vyhledá rodiče bude-li potřebovat radu, bude-li se chtít podělit o radost či smutek.

Bylo by rozumné, setkání rodičů spolu s učitelem, jelikož i on bude na děti působit a bude je morálně i „sexuálně“ vychovávat. Důležitá je domluva, aby dítě neslyšelo jinou pravdu doma a jinou ve škole. Rodiče by měli spolu s učitelem sestavit plán, o čem se bude s dětmi hovořit.

V našem školství, na 1. stupni, má většinou jeden učitel děti na většinu

předmětů. Proto se mi jeví rozumnější nezavedení samostatného předmětu sexuální výchova, nýbrž začlenění těchto témat do jiných předmětů. Vždyť ve škole se naskytne řada situací, ze kterých může dobrý učitel vycházet a na které může navázat s cílem předat některé informace z oblasti sex. výchovy. Je velice důležité, aby si učitel uvědomoval důležitost této výchovy. Jelikož u nás je velké množství problémových rodin, kde se děti třeba žádné informace z oblasti sexuální a mravní výchovy nezískají. V pozdější době je již pozdě, jelikož dítě neumí o svých pocitech hovořit, bojí se či stydí se ptát, třeba aby se nezesměšnilo.

V tomto období děti nejčastěji zajímá: odkud přicházejí děti, části a funkce těla, rozdíly mezi muži a ženami, jejich role a s nimi spjatá očekávání, sexuální výrazy. Samozřejmě se stále opakují již zmíněná témata z předškolního věku a dítě si rozšiřuje okruh informací o této problematice.

Na úrovni čtvrté třídy (pro většinu dětí je na pubertu příliš brzy) je nejužitečnější informací, kterou můžete dítěti sdělit, podrobný přehled sledu událostí v pubertě. I když děti vyspívají v různém věku, pořadí jednotlivých kroků se dá předvídat. Tyto informace jsou pro dítě mnohem důležitější, než když mu otec nebo matka řeknou: „Nedělej si starosti, miláčku. Prostě rosteš.“

Pořadí pro dívky:

1. Vývin prsou (mezi osmým a třináctým rokem).
2. Rozšíření boků.
3. Rovné ochlupení.
4. Rychlý růst.
5. Ochlupení je zkadeřené.
6. Menstruace (dva roky po vývinu prsou).
7. Ochlupení v podpaždí.

Pro chlapce:

1. Růst varlat a šourku (mezi deseti a třinácti a půl roky).
2. Rovné ochlupení.
3. První změny hlasu.
4. První ejakulace (asi za rok po růstu varlat).
5. Ochlupení je zkadeřené.
6. Rychlý růst.
7. Ochlupení v podpaží.
8. Značné změny hlasu.
9. Růst vousů.

(Trojan, O.: O čápech a vránách, FRAGMENT, Havlíčkův Brod, 1994)

2.1.3. Starší školní věk (10 - 13 let)

Pokud jste do této doby jako rodiče o sexu hovořili příliš málo, nikdy není pozdě začít.

Děti potřebují jasně pochopit reprodukci a porod, anatomii a změny během puberty (u obou pohlaví). Znovu si rozšířit oblasti vědění o AIDS, homosexualitě, masturbaci a předmanželském pohlavní životě. Zaujmout k těmto problematikám svá stanoviska. V oblasti sexuálního zneužívání nesmíme zapomenout na informace o vydírání a znásilnění. Je potřeba stále rozebírat a hodnotit různé situace z okolí dítěte, poukazovat na stereotypy sexuálních rolí, mezilidské vztahy a rozhodovací schopnosti.

Dítě si musí před složitým obdobím puberty uvědomit, že rodiče ho podporují, že jim na něm záleží, že přemýšlí o jeho názorech. Důležité je, aby si

dítě uvědomilo, že láska a podpora nezávisí na souhlasu s jejich stanovisky.

Rodiče se musí připravit na projevovaný zájem dítěte o druhé pohlaví, neměli by se bát začít diskutovat i na témata jako je antikoncepce, těhotenství mladistvých a přenosné pohlavní nemoci. Pokud rodiče zatajují tyto informace, sami zvyšují zranitelnost a rizikovost svých dětí.

Uvědomte si, že většina dětí mnoho rodinných hodnot přijme. Přesto potřebují příležitost vše prověřit, ptát se, pochybovat. Myslíte si, že by bylo lepší, kdyby vaše dítě zkoumalo své názory a stanoviska v upřímném rozhovoru s vámi, nebo kdyby zkoušelo experimentovat formou pokus x chyba?

2.1.4. Období pubescence

Začátek puberty je u každého jedince jiný. V celém průběhu tohoto období musíme na dospívajícího jedince působit velice citlivě. Je ve složité fázi života. Prochází velkými změnami jak fyzického, tak emocionálního charakteru.

Nejčastěji u nás vrcholí tělesné dospívání kolem věku čtrnácti až patnácti let. Je to období přechodu z dětství do dospělosti. V této době jsou dospívající velice citliví a zranitelní. Žijí v nejistotě až již k sobě samému (ke svému tělu), či k okolnímu světu. Cítí se být omezován. Snaží se prosadit svou osobnost, osamostatnit se z vlivu dosavadních autorit. Stává se přecitlivělým na jakékoli povrchní poučování. Sní o ideálním partnerovi, ...Nám zbývá jen jedno, nabídnout přátelský rozhovor a být pozorným posluchačem rozličných úvah.

Do této doby by se dítě mělo dozvědět řadu informací z oblastí sexuální výchovy, jelikož teď nastává doba zkoušky naší výchovy, našeho rodičovství. Rodiče by měli poskytnout dětem prostor pro rozvinutí jejich oddělené identity. Doma je důležité vytvoření atmosféry bezpečnosti a důvěry. Najděte si čas k naslouchání svého dítěte. Můžete nabídnout svůj pohled, ale nikoli příkaz, abyste měli dvířka k dítěti stále otevřená. Během dospívání se většina dětí obrací k osobě stejného pohlaví. Nic špatného neznamená, když dospívající mladý muž

táhne najednou více k otci, matku miluje stále, ale cítí se lépe, když probírá „mužské záležitosti“.

Nesmíme zapomenout na tento moment v neúplné rodině, kdy by osamělý rodič měl promyslet, zda by nebylo vhodné požádat o roli vzoru stejného pohlaví prarodiče, tety, strýce... dříve než-li by si dítě začalo tento vzor hledat sám, třeba ve vůdci nějaké party. Tyto diskuse pomáhají dětem překlenout období s pocitem důvěry a pohody.

2.2. Sexuální výchova a škola

„Sexuální výchova by měla být ve škole plnohodnotným předmětem, neboť přináší nejen poučení o sexu, ale připojuje se k těm předmětům, které pomáhají mladého člověka také vychovávat: pojednává o hodnotách, normách i morálce, pomáhá pěstovat žákovu osobnost ve všech jejích aspektech.“ (Sexuální výchova, TRIZONIA, Praha 1994)

To jakou formou bude na školách sexuální výchova vyučována, nechám na odbornících. Ale myslím si, že pokud na prvním stupni nebude sexuální výchova schválena jako samostatný předmět, neměla by být opomíjena v ostatních předmětech, kde se často vyskytují velice příhodné situace, na kterých lze založit diskusi.

Od čtvrté třídy bych doporučovala samostatný předmět- sexuální výchovu oddělit. Děti si musí v období před pubertou vytvořit dobrý vztah k učiteli, který chce děti provázet radami a pomocí i v období puberty. Musí se naučit hovořit o svých pocitech, nebát se mluvit, ptát se, komunikovat s ostatními lidmi, vědět, kde najde vždy pomocnou ruku... a takové prostředí lze ve škole vytvořit. Třeba v předmětu sexuální výchova pomocí dramatické výchovy (která pracuje s celou osobností člověka).

2.2.1. Sexuální výchova na školách

Jelikož nás naše sexualita provází celým životem, je důležité ji poznat a porozumět jí. Abychom mohli úspěšně čelit většímu množství nástrah, které nás čekají. Proto bychom, jako učitelé, měli děti sexuálně vychovávat již od první třídy. Doufám, že pod pojmem sexuální výchova vidíte ne pouze poučení o pohlavním styku, nemocech, antikoncepci, homosexualitě, ale také, a to pro první třídy nejdůležitější poznávání vztahů mezi lidmi, jejich rolí v rodině, ve škole, ve společnosti, poznání vlastního těla, morálních hodnot a norem, učení osobní hygieně.

V první řadě se mi jeví nejdůležitější důkladné proškolení osob, jenž budou sexuální výchovu vyučovat. A nestačí "pár hodin přednášek". Nejlepší příprava učitele na tento předmět je přímo zážitkovou metodou, kdy je učitel nejprve v roli žáka a zkušenosti lektorů simulují situace ve škole. Zde učitel vnímá situace z pohledu žáka, a sám cítí, jak na něj i ostatní každé téma působí jiným způsobem. Pokud projde tímto výcvikem, pokračuje další, kde je již on sám v pozici učitele. Učí se pod vedením odborníků hovořit k jednotlivým tématům srozumitelně s ohledem na věk a osobnosti žáků. Osvojí si řadu didaktických metod a zásad, které mu pomohou při řešení náhlých situací ve škole. Takto připravený učitel, který chce děti v této oblasti vzdělávat, může předstoupit před děti.

Tento lektorský kurs zajišťuje Pragouniversa s.r.o. v Praze s lektorským zabezpečením MUDr. Ondřejem Trojanem, PhDr. Petrem Weissem a dalšími odborníky. Pragouniversa s.r.o. nabízí přednášky MUDr. Radima Uzla zaměřené na sexuální výchovu v rodině a ve škole.

Dále mohu doporučit výcvik lektorů v oblasti sexuální výchovy a sexuálně přenosných chorob včetně AIDS v rámci projektu Kandela, který zaštituje Národní centrum podpory zdraví. Zde získáte celou řadu výborných materiálů (videokazety, knihy, letáčky,...), jenž můžete při výuce s dětmi využít. Projekt je sestaven formou přednášek a diskusí.

Ze své vlastní zkušenosti mohu ještě doporučit přednášky MUDr. Jiřího Mellana, který, mimo jiné, vypracoval návrh obsahu poučení o AIDS v rámci sexuální výchovy na základních školách. Tato poučení rozpracoval od předškolního věku po jednotlivých třídách ZŠ.

2.2.2. Obsah předmětu

Je řada projektů na osnovy předmětu sexuální výchovy, zatím není schválený žádný. Ale je, zatím, na řediteli školy, zda sexuální výchovu na škole podporuje či nikoliv. Učitelům, kteří budou vyučovat sexuální výchovu doporučuji prostudovat návrhy netradičních metod vyučování sexuální výchovy, které uvádím dále. S ohledem na skupinu může učitel vybrat nejvhodnější témata a způsob výuky.

2.2.3. Některé didaktické zásady

A/ Proces učení je nutné vést laskavě, přátelsky, je třeba vytvořit atmosféru pochopení a vnímavosti, důvěry i bezpečí. Stále musí stát na prvním místě dobrovolnost!

Takovéto prostředí můžeme vytvořit prostřednictvím dramatické výchovy, která má velké zásoby her na seznamování, poznávání a sjednocování skupiny, hry na zkoumání vlastní osobnosti, komunikace s lidmi,

Dobrymi vodítky jsou například knihy:

Machková, E.: Metodika dramatické výchovy. Zásobník dramatických her a improvizací, ARTAMA, Praha, 1992

Křivohlavý, J.: Jak si navzájem lépe porozumíme, SVOBODA, Praha 1988

Pausewangová, E.: 100 her k rozvoji tvořivosti v předškolním a mladším školním věku, Portál, Praha 1992

Pausewangová, E.: 150 her k utváření osobnosti v předškolním věku, Portál, Praha 1993.

Pausewangová, E.: 130 didaktických her, Portál, Praha 1993

Bakalář, E.: Psychohry, Mladá fronta, Praha 1989

Abychom mohli v těchto hodinách poskytnout dětem dost volnosti, je důležité, domluvit se předem na určitých pravidlech, která se budou během hodin dodržovat. Tato pravidla sestaví lektor přímo při hodině spolu se skupinou. Je vhodné zařadit zde i pravidlo „mám právo říci ne!“ Protože každému z nás se stane, že je na některé téma citlivější, či některé hry prostě hrát nemůže. Dejme i dětem možnost této volby.

B/ Zásada přiměřenosti věku skupiny

C/ Učitel musí umět: naslouchat názorům, vést diskusi, rozvíjet schopnosti vcítění se do druhé osoby, do druhého pohlaví, posilovat odpovědnost za své činy, propagovat ochranu sebe i druhého, uznávat právo mladistvých na chyby, omyly.

2.3. Obsah sexuální výchovy na 1. stupni základní školy

Obsah sexuální výchovy na 1. stupni základní školy je rámcově určen dokumentem Kmenové učivo základního vzdělávání na 1. stupni základní školy. Pro úplnost cituji:

Základy sexuální výchovy

Rodina, partnerské soužití, projevy city a lásky.

Manželství, rodičovství, etické a právní normy.

Komunikace s dospělými a s vrstevníky.

Přátelství a kamarádství.

Kulturní slovník.

Rozdílnost pohlaví.

Zamilovanost, láska, úcta, ohleduplnost.

Ochrana před sexuálním a jiným zneužíváním dětí.

Lidské tělo. Rozdíly mezi mužem a ženou.

Anatomicko – fyziologické a psychosociální změny v pubertě.

Základy lidské reprodukce.

Vznik a vývoj jedince před a po narození.

Plánované rodičovství, početí, těhotenství.

Porod, novorozenec, kojení.

Rizika pohlavně přenosných chorob, včetně HIV/AIDS.

Je to obsah velmi rozsáhlý. Je proto nutné alespoň rámcově vymezit témata pro jednotlivé ročníky 1. stupně základní školy. Jak ?

Sexuolog MuDr. Ondřej Trojan v publikaci „O čápech a vránách“ vymezuje pro věk 5. ročníku obdobná témata jako Kmenové učivo pro 1. stupeň, rozkládá však tato témata do celého údobí předškolního i mladšího školního věku. Použila jsem doporučení z této publikace k vypracování vlastního návrhu rozdělení hesel z Kmenového učiva do nižších ročníků (hesla pro předškolní věk uvádím pro úplnost).

Předškolní věk (3 – 5 let)

- Nebezpečí nespočívá v tom, že řekneme „příliš mnoho, příliš brzy“, ale spíše „příliš málo, příliš pozdě“.
- Odkud jsem se vzal na světě ? Vznikl jsi jako malé vajíčko v mamčině těle.
- Ucho je ucho a penis je penis nebo pohlavní úd. Pokud rodiče užívají nepřesné názvy sexuální části těla, vysílají signál, že jsou tyto partie nějak „divné“... děti jsou uvedeny do rozpaků a za své genitálie se stydí.

- Je velmi důležité, jak rodiče na dětské hraní si s genitáliemi reagují. Tresty, hubování nebo odstrkování rukou je signálem, že genitálie jsou špatné nebo špinavé.
- Masturbace je normální část vývoje.

Nejlépe děti ochráníme před sexuálním zneužitím, pomůžeme-li jim, aby se ochránily samy.

Starší předškolní věk (5 – 6 let)

Těhotenství, porod v porodnici. Dítě zpravidla nevyžaduje více.

Pětileté děti mají již se světem své zkušenosti – vzájemné vztahy se členy rodiny, setkání s dětmi jiných názorů, televize, knihy a různé sdělovací prostředky – to jsou zkušenosti, které ovlivňují vyvíjející se smysl pro sexualitu, ať již přímo či nepřímo. Faktem je, že jakmile se děti dokáží „naladit“ na okolní svět, nemohou se vyhnout sexuálnímu signálům, které pronikají dnešním životem.

První ročník

- Začněte, prosím, hned. Moudrý rodič či učitel povzbuzuje komunikaci.
- Pokračování v nácviku používání správných názvů pro části těla. Jako nadávky používej slova, jejichž význam znáš.
- Jak s tatínkem budeš doma pomáhat, až se maminka vrátí s miminkem z porodnice ?
- Nácvik komunikace stejně jako ve všech ostatních oblastech v 1. ročníku.
- Vztahy mezi pohlavími. Společenské návyky.

Prvňáčci získávají silnější sebevědomí ve vztahu k většímu společenskému světu, začínají poměřovat sami sebe svými novými kamarády a známými ze školy. Vše, co vidí, slyší a čtou, je ovlivňuje. Náhle vysvítá důležitost důvěry a

otevřené komunikace mezi dětmi a vámi, zvláště pak v oblasti sexuality.

Druhý ročník

- Děti jsou již vystaveny masivním dávkám dezinformací a zneužitelných a neodpovědných signálů o sexu ze svého okolí. Buďte k dispozici, abyste mohli rozehnat mýty a řekli dítěti vše na rovinu. Musíme ukázat sexualitu v pozitivním světle. Je nejvyšší čas, aby se dítě zasvěceně ptalo.
- Lidé spolu mají pohlavní styk, když si chtějí být velmi blízcí. Jsou ohleduplní. Pomáhají si a mají se rádi.
- Důsledné odpovědi na otázky. Provokace otázek.

Ve druhé třídě se děti po sociální stránce velmi vyvíjejí. Jsou zcela zahlceni pocitem „co si o mně myslí kamarádi“ a roste jejich touha po dalším osamostatnění se od matky a otce. Přes pevné vztahy s kamarády a činnostmi tam venku potřebují pocit bezpečí a rodičovské lásky.

Děti všeho věku potřebují pocit lásky a ocenění. Pokud rodiče věnují čas vysvětlení dětské osobnosti, upevňuje to u jejich dětí sebejistotu.

Sebeúcta zvyšuje pravděpodobnost zdravého, odpovědnějšího chování v sexuální oblasti, ale nejen v ní.

Sebejistota malého dítěte vyžaduje vědomé úsilí a výchovu a ideálně se na ní mohou podílet rodiče i učitelé.

V každém případě mějme na paměti, že v tomto věku jsou děti i nadále fascinovány lidským tělem. Během této „prespubertální“ fáze by mohlo pomoci, když se dozví, jak vypadají lidská těla v různých fázích vývoje.

Třetí ročník

- První požadavky na soustavné poznávání.

- Početí, nitroděložní růst plodu, porod. Encyklopedie, obrázky.
- Základní informace o změnách v pubertě. Příprava na pubertální období v předstihu. Co je to puberta.

V tomto věku by si děti měli uvědomit, že každý člověk se vyvíjí svým vlastním způsobem a že je to tak správné. Děti, kterým není tato základní informace poskytnuta, mohou strávit léta obavami, že je s nimi něco v nepořádku. Jako učitel máte velkou pomoci dítěti, aby se těmito pocitem úzkosti vyhnulo.

Typickým rysem třetáků je skromnost, dokonce snad přehnaná ostýchavost vzhledem k vlastnímu tělu, při rozhovoru o tomto problému se může objevit jistá zdráhavost. Konverzaci můžeme jemně povzbudit fotografiemi dítěte v různém věku, od narození až do dneška.

Čtvrtý ročník

Je to doba, kdy děti potřebují podporu a ujištění, že je vše v pořádku.

Jak se vyrovnat s rostoucím tlakem kamarádů a party? (Kouření, alkohol, drogy,...)

Podrobný výčet změn v pubertě (i psychických). Menstruace. Masturbace. Hygienické návyky.

Na úrovni 4. třídy (pro většinu dětí je na pubertu ještě brzy) je nejužitečnější informací, kterou můžeme dítěti sdělit, podrobný přehled sledu událostí v pubertě. I když děti vyspívají v různém věku, pořadí jednotlivých kroků se dá předvídat.

Pátý ročník

Události spojené s pubertou mohou vyvolat větší obavy, nejistotou a zmatek v duši, než ve kterémkoli jiném životním období.

Strach, že nejsem normální. Že páchám něco nemravného. Proto je nepochybné, že v 5. ročníku potřebují děti lépe (znovu, na vyšší úrovni) pochopit reprodukci a porod, anatomii a změny anatomie, homosexualitu, masturbaci, poluci, předmanželský pohlavní život, fyziologii změn v pubertě – a ke všemu již mají zaujímat stanoviska.

Antikoncepce. Stereotypy sexuálních rolí, mezilidské vztahy.

Výchova dětí v rodině: jaká je nejlepší sexuální výchova ?

Na tomto stupni vývoje udělají rodiče i učitelé nejlépe, když si uvědomí, že děti potřebují hlavně povzbuzení a podporu. Musí se naučit něco významného – že sebejistota není a nemůže být založena na tom, co si o nich myslí druzí.

V páté třídě již dítě potřebuje solidní informace o změnách v dospívání, které se projeví u obou pohlaví. Informace poskytnuté dostatečně v předstihu mohou zmenšit strach. Je nutné dospívající přesvědčit, že každý člověk má svůj časový „rozvrh“. Tělo se vyvíjí, když je na to připraveno, u někoho dříve a u jiného později. I když dítě není spokojeno se svým vývojem, uleví se mu, když zjistí, že je vše vlastně v pořádku.

Pokud je dítě při rozhovoru o této problematice rozpačité nebo se cítí nepříjemně, musíme to vzít na vědomí. Zdráhá-li se mluvit, nenutíme ho. Mějme na paměti, že existuje mnoho cest jak tyto informace předat.

Význam sexuální výchovy v 5. ročníku základní školy je klíčový. Děti vstupují do puberty, do období nejdůležitějšího pro vytvoření celoživotních postojů nejenom v oblasti sexuality. Do období, kdy se bude rozhodovat o tom, jestli pro ně bude sexualita zdrojem štěstí nebo trablů.

Učiňme vše pro to, aby do tohoto období vstupovaly bez nánosů vulgarity, nepatřičnosti, strachu a zmatků.

3. Podmínky úspěchu

3.1. Role učitele

Známý sexuolog tvrdí, že více než polovina není schopna provádět úspěšně sexuální výchovu. Má přitom na mysli především bariéru spočívající v osobních postojích učitelů vůči sexualitě; v jejich neschopnosti hovořit s dětmi o sexualitě stejně přirozeně volně a bez zábran, jako o literatuře či o záhadách vesmíru. Nepodceňujme toto tvrzení, nelze ho však považovat za fatální. U většiny učitelů jde spíše o nezvyk, ostych, o pocit výjimečnosti, někdy o zasunutý pocit nepatřičnosti.

Skutečná sexofobie v plném slova smyslu učitele samozřejmě pro sexuální výchovu diskvalifikuje. V ostatních případech je na učiteli, zda se se svými nepříznivými osobními pocity hodlá vypořádat, nebo ne.

V praxi se však ukazuje, že vedle těchto zcela osobních vlastností učitelů představuje často zásadní překážku smysluplnému provádění sexuální výchovy i neznalost požadavků Kmenového učiva sexuální výchovy pro daný stupeň školy.

3.2. Spolupráce s rodiči

Zejména na vesnicích cítíme malý zájem rodičů o chod školy, o její program. Rodiče se v lepším případě starají o prospěch a chování svého dítěte, jen ve výjimečných případech projevují občanský zájem o výchovný a vzdělávací program školy. Demokratizace v této oblasti je nadřazená většině dalších součástí transformace školy. Důsledná spolupráce učitele s rodiči v oblasti sexuální výchovy je podmínkou úspěšné práce učitele vážný rozpor mezi názorem učitele a vůlí rodičů by se vždy na konec obrátil proti dítěti.

Především musíme rodičům vysvětlit, že sexuální výchova zdaleka není jen poskytování informací o sexualitě, ale vedle toho že je to především výchova k lásce, k dobrým vztahům, ke slušnosti v nejširším slova smyslu.

Jak tedy při navazování spolupráce s rodiči postupovat?

Seznámíme rodiče s dětskými encyklopediemi a knihami o sexu.

Promítneme jim nejdůležitější pasáže z video kazety Láska je láska.

Na příkladech ukážeme, k jakým důsledkům vede absence sexuální výchovy.

Z našeho jednání musí být zřejmá taktní nabídka ke spolupráci.

Poukážeme na to, že mnohé z toho, co by měli rodiče realizovat doma, je za ně ochotna převzít škola.

Nepodaří-li se nám vyprovokovat rozhovor na toto téma, odložíme raději věc na příští schůzku.

Zapůjčíme rodičům knížky, encyklopedie, videokazety, přečteme články z časopisů.

Neuspějeme-li, pak nabídneme kompromisní řešení.

Vždy však vycházíme z požadavků Kmenového učiva: rozdíly jsou v hloubce přístupu a ve formách, které v našem programu zvolíme. Maximalistický program by v případě nepochopení a nesouhlasu rodičů vnesl dětem do duší více zmatků než užitku.

3.3. Ovzduší ve třídě

Úspěch účinné sexuální výchovy předpokládá existenci naprosté otevřenosti a důvěry ve vztazích mezi učitelem a žáky. Vytvoření i udržení takového ovzduší důvěry není věc jednoduchá, učitel musí být neustále připraven znovu a znovu ji obnovovat.

Z hlediska budování a udržení důvěry ve třídě je velmi důležitý postoj učitele k drobným (v očích některých i velkým) „hříchům“ dětí v oblasti

sexuality. Nikde jinde není velkorysost a shovívavost tak nezbytná, jako právě zde.

Ovzduší důvěry a otevřenosti mezi žáky a učitelem je podmínkou úspěšné realizace sexuální výchovy, naopak ale otevřenost a upřímnost, kterou učitel v této oblasti vytvoří, se mnohonásobně vrátí zvýšením důvěry, vděčnosti a úcty žáků vůči učiteli v celém dalším životě třídy.

Není-li možné toto ovzduší vysoké vzájemné důvěry ve třídě vytvořit, je jakákoliv snaha o pozitivní sexuální výchovu ve třídě marná.

3.4. Prostředky, metody, cesty sexuální výchovy

Chápeme-li sexuální výchovu jako součást výchovy k požímanému zdraví, pak nelze sexuální výchovu přiřadit k jedinému okruhu školní činnosti. Sexuální výchova se opírá o poznatky, prožitky a budované postoje z oblasti filozofie, sociologie, biologie, psychologie, práva, občanské výchovy, estetiky, dějepisu a literatury. Z hlediska 1. stupně základních škol je tedy sexuální výchova součástí českého jazyka, vlastivědy či prvouky, přírodovědy, výtvarné výchovy a některých dalších předmětů. Jakákoliv snaha o zdůrazňování jediného z těchto oborů vede v sexuální výchově k deformacím, které odporují zásadám globální, tedy propojené a vyvážené výchovy.

Časová dotace, věnovaná sexuální výchově, je záležitost podružná, technická a má nejvýše význam orientační. Nelze například započítávat do „časové dotace“ věnované sexuální výchově tu míru hodin

Českého jazyka, ve které jsme při seznamování žáků s rozdíly mezi jazykem hovorovým, spisovným, odborným a slangovým vyhledávali příklady z oblasti sexuality a lidských vztahů.

Pro třídy 1. stupně doporučuji členit témata do kratších celků. Na tomto stupni se též osvědčila přítomnost učitele v hodinách, popřípadě jeho aktivní

spolupráce. Na vyšším stupni se naopak ukázalo, že je vhodné, aby lektoři byli externí a nikoli pedagogové zajišťující na škole jiné předměty. Učitelé jsou žáky vnímáni rušivě a vyvolávají zábrany při probírání citlivých témat. Je zřejmě těžké probírat s někým otázky antikoncepce a za hodinu být od něj zkoušen z matematiky.

4. Témata jednotlivých hodin vhodná pro 1. stupeň ZŠ

Témata vhodná pro 1. třídu

Téma: RODINA

Cíl: Cílem setkání je objasnit pojem rodina, kdo do ní patří, proč vůbec existuje, zda byla rodina dříve stejná jako nyní.

Výchovný efekt:

- seznámení s novými pojmy: rodinná funkce, rodinná atmosféra, širší rodina
- porovnání své rodiny s ostatními, uvědomění si různosti rodin v okolí
- zamyšlení nad tím, jakou by jednou chtěl mít sám rodinu
- možnost neformálně svěřit své starosti, na které může lektor po vyučování reagovat

Téma: RODINA VE SVĚTĚ ZVÍŘAT

Cíl: Ukázat, že svazek, definovaný u člověka jako rodina, má fylogenetický základ, že u četných živočišných druhů existují vazby, které plní podobnou biologickou a psychosociální funkci, jako lidská rodina.

Výchovný efekt:

- získání poznatků o různých funkcích rodiny a rodičovské péči

z fylogenetického hlediska

- porovnání období dětství s mláděcím obdobím, osvojení si obecných poznatků o rodině
- povzbuzení zájmu dětí o pozorování chování zvířat, o odpovědnost za péči o zvířata

Téma: DOMOV, RODINA

Cíl: Cílem rodiny je zaměřit se na vztah domova a rodiny. Posilovat vědomí dětí, že je v rukách každého člověka nějaký domov vytvořit, a že tedy i ony mohou mít jednu vlastní rodinu a domov a podle svých představ a schopností. Informace o zdánlivě samozřejmých momentech (rodina se mění a vyvíjí, každá rodina je jiná, rodina byla v historii).

Výchovný efekt:

- zaměření pozornosti dítěte na téma rodina
- vytvoření předpokladů pro pozdější pochopení historické podmíněnosti rodiny a souvislosti rodiny s celospolečenským kontextem
- konkretizace abstraktních pojmů
- možnost srovnávat se s vrstevníky v nevykonové činnosti
- kooperace při kresbě
- posilování verbálních dovedností v rámci diskuse

Téma: ROZLIŠENÍ POHLAVÍ (mužský a ženský pól v přírodě, anatomické rozdíly pohlaví).

Cíl: Objasnění základních pojmů při popisu pohlavního ústrojí. Objasnění jejich funkčnosti.

Výchovný efekt:

- potlačení tabu v této oblasti poznání
- kvalifikované odpovědi na otázky, které by mohla řešit v horším případě „rada starších spolužáků“ nebo časopisy či filmy
- postupné chápání intimního života jako zcela běžné a přirozené součásti života

Témata vhodná pro 2. třídu

Téma: JAK JSEM PŘIŠEL NA SVĚT

Cíl: Odborné vysvětlení základních otázek, které děti v tomto věku zajímají, o jejich početí.

Výchovný efekt:

- názorné seznámení s probíraným tématem je pro děti ve 2. třídě nej přijatelnější
- možnost objasnění viděného

Téma: FUNKCE A VÝVOJ RODINY

Cíl: Přijatelnou formou vysvětlit dětem základní funkce rodiny. Probrat situace, kdy funkce selhávají a kdy dochází k nějaké náhradní formě jejich plnění (náhradní rodinná péče, sociální podpory). Probrat vývojové etapy rodiny a upozornit na zvláštnosti jednotlivých etap. Zdůraznit, že existuje jakýsi historický vývoj rodiny a že i nyní je na světě řada zcela odlišných typů rodiny.

Výchovný efekt:

- pochopení „vztahu“ člověk – rodina – společnost

- zdůraznění sounáležitostí člověka s přírodou (živočišnou říší).
- pochopení významu společnosti v případě dysfunkce rodiny
- zdůraznění nezastupitelnosti emociální funkce rodiny
- možnost uplatnit vlastní tvořivost i verbální dovednost v rámci volné diskuse

Téma: JEDINEC A SPOLEČNOST (proces socializace)

Cíl: Vysvětlit dětem jejich sounáležitost s celkem – se společností, s rodinou.

Vliv společnosti na jedince a vliv jedince na společnost. Vzájemnou provázanost interakce jedinců ve společnosti. Postupné začleňování jedince do společnosti a význam rodiny v procesu socializace.

Výchovný efekt:

- pochopení sounáležitosti sebe jako jednotlivce se společností
- zdůraznění významu rodiny při formování jednotlivce v procesu socializace

Témata vhodná pro 3. třídu

Téma: POČETÍ, PRENATÁLNÍ VÝVOJ, POROD

Cíl: Názorné vysvětlení výše jmenovaných témat již na odbornější úrovni, než tomu bylo ve 2. třídě.

Výchovný efekt:

- pravdivé a názorné informace o početí, o prenatálním vývoji a porodu
- možnost diskutovat a být účastník diskuse
- postupné osvojování odborných termínů
- postupná ztráta „falešného studu“ v podobných tématech

Téma: PORUCHY VÝVOJE PLODU, POSTIŽENÍ MEZI NÁMI

Cíl: Objasnit dětem, jakými způsoby mohou vzniknout různé poruchy a onemocnění. Vše směřovat ke zvýšení tolerance a empatie vůči handicapovaným lidem ve společnosti.

Výchovný efekt:

- získání adekvátních poznatků o různých druzích prenatalních, perinatálních i postnatálních postižení
- snaha změnit postoje v problematice handicapovaných ve společnosti

Téma: ŘEŠENÍ MODELOVÝCH SITUACÍ V RODINĚ (prvky psychodramatu)

Cíl: Umožnit dětem hovořit o problémech v rodině, které jim dělají starosti.

Mohou tímto způsobem některé častější problémy anonymně řešit s vrstevníky a odborníkem. Pozor – důsledně zachovávat anonymitu!

Výchovný efekt:

- možnost srovnání s ostatními vrstevníky při řešení situací, které mohou být podobné ve všech rodinách
- možnost vyzkoušet různé role v rodině, posílení schopnosti empatie
- nácvik role oponenta způsobem, který je sociálně žádoucí
- uvědomění si toho, že chování člověka není zákonité, ale že má řadu variant, které každý může volit a tedy i dítě může významně ovlivnit chod rodiny, rodinnou atmosféru, chování rodičů i sourozenců.

Téma: HANDICAPOVANÍ LIDÉ KOLEM NÁS

Cíl: Přiblížit dětem svět handicapovaných lidí(především dětí). Pochopit je,

porozumět jim, učit se vnímat je jako součást našeho světa a nikoliv jako tabu, jako někoho, pře kým klopíme oči, když se s ním máme potkat.

Výchovný efekt:

- zvýšení tolerance, pochopení a empatie vůči handicapovaným lidem
- vědomí, že být zdravý nemusí být trvalé, prevence úrazů, péče o zdraví
- svět není jen pro silné, zdravé a produktivní, ale i pro slabší a postižené

Témata vhodná pro 4. třídu

Téma: KAMARÁDSTVÍ, LÁSKA

Cíl: Vymezit tyto pojmy, vysvětlit rozdíl mezi kamarádstvím a láskou, zdůraznit význam mezilidských vztahů pro zdravý vývoj jedince a pro jeho prožívání.

Probrat citový vývoj člověka obecně.

Výchovný efekt:

- pochopení vztahů mezi kamarádstvím a láskou
- pochopení proměnlivosti mezilidských vztahů v průběhu života
- pochopení určitých obecně platných zákonitostí pro vývoj mezilidských vztahů
- pochopení osobnostních odlišností každého z nás, z čehož pramení jeho oblíbenost či neoblíbenost u ostatních
- seznámení se sociometrickou metodou, která může vyučujícímu i žákům pomoci pochopit lépe situaci některých dětí ve třídě (izolanti, sociální hvězdy)...

Téma: POROD, NOVOROZENECKÉ OBDOBÍ

Cíl: Vysvětlit dětem psychologické aspekty porodu, zdůraznit význam osobnostní zralosti matky. Probrat základní informace o novorozeneckém období.

Výchovný efekt:

- pochopení rozdílů mezi fyziologickou a psychickou zralostí
- zdůraznění významu interakce matka – dítě i v tomto raném období
- zdůraznění významu připravenosti a zralosti pro dobré plnění mateřské role
- rozšíření slovníku o některé odborné pojmy

Téma: ŽIVOTNÍ STYL, STRES

Cíl: Vysvětlit dětem nedostatky současného životního stylu. Seznámit je s možnostmi, jak předcházet zátěžovým situacím a jak je řešit. Zmínit se o zásadách správné výživy a možnosti, jak dodržovat zásady mentální hygieny.

Výchovný efekt:

- upozorníme na možnost aktivně měnit svůj životní způsob a nikoliv být smýkáán činnostmi, které mi neposkytují žádnou osobní radost a uspokojení
- seznámit s pojmem stres a možnostmi prevence
- aktivní zamyšlení nad vlastním životním způsobem
- pochopení určitých nezdravých rysů životního způsobu celé společnosti

Téma: ZÁSADY ZDRAVÉ VÝŽIVY

Cíl: Upozornit na vztahy mezi výživou, prožívání členů rodiny a životním způsobem rodiny. Výživa jako faktor přispívající k soudržnosti rodiny.

Výchovný efekt:

- pochopení významu jídla pro zdraví, prevenci, ale též rodinnou soudržnost
- posilování aktivity dětí ve volbě vhodného jídla
- předání základních informací z oblasti zdravé výživy

Témata vhodná pro 5. třídu**Téma: ZDRAVÁ RODINA A SPOLEČNOST**

Cíl: Vysvětlit proměnlivost rodiny i v její relativní stálosti a neměnnosti v průběhu života partnerů. Vysvětlit změny vztahu jedinec – rodina – společnost v průběhu historického vývoje. Zmínit charakteristické znaky současné rodiny.

Výchovný efekt:

- pochopení historického kontextu vývoje rodiny
- pochopení toho, že rodina, ač je považována za stále stejnou, prošla a prochází řadou vývojových změn
- pochopení kontinuity vývoje obecně a vývoj rodiny jako součásti společnosti
- upozornění na některé konkrétní změny

Téma: VÝCHOVNÉ STYLY, RODINNÉ ROLE

Cíl: Vysvětlit základní pojmy (sociální role, společenské normy). Probrat základní výchovné přístupy – jejich pozitivní aspekty.

Výchovný efekt:

- pochopení různých výchovných přístupů

- vědomí, že výchova je něco, co je třeba se učit, že není každému dán talent vychovávat, že pro roli rodiče je třeba mít i jiné předpoklady než jen schopnost dítě zplodit
- lepší vhled do vztahu jedinec – společnost
- pochopení výchovy ve vztahu k celé společnosti
- seznámení s novými pojmy – společenská norma, společenská role, výchovné postoje, výchovný přístup

Téma: PÉČE O NOVOROZENCE A KOJENCE V RODINĚ

Cíl: Připravit děti na rodičovskou roli. Přiblížit jim reálnou péči o dítě, vysvětlit jeho potřeby.

Výchovný efekt:

- přiblížení reality péče o dítě
- pochopení trvalosti této péče a význam kvality vztahu dítě – rodiče v prvních letech

•

kteří jsou někdy ústředními postavami.

Výchovný efekt:

- vlastní zamyšlení nad problematikou rozvodovosti ve společnosti
- informace o příčinách konfliktů ve společnosti
- seznámení s novými pojmy (konstruktivní hádka)
- procvičování samostatného myšlení a kooperace ve skupině
- procvičení verbálního projevu

Doporučené pomůcky:

Obrázky, knihy, encyklopedie, fotografie, videokazety,...

VIDEO POŘADY

Video pořadů se již na školách využívá. Musíme je však umět použít! Samotný pořad nikdy nenahradí živou diskusi. Pořady proto použijeme jednotlivé. Každý pořad by měl být ve skupině podrobně rozebrán. Videokazet můžeme použít k upřesnění výkladu, doplnění některých informací či jako motivace.

Př.: Byl jednou jeden život, Láska pro život, Matka – dítě, interakce, Porod, Císařský řez, Největší rodinná událost, Zrození života, Nech toho!, Dospívání a menstruace, Láska je láska.

Poslední jmenovaná videokazeta je považována za nejlepší. Je pro děti příliš rozvláčná. Pouští se po částech. Po promítaném úseku videokazety se o problému hovoří. Nejdůležitější, dětmi vybraná témata se tak podaří zvládnout za jednu dvouhodinu. V rychlém spádu když děti ovládají tuto techniku je ostých potlačen, děti jsou natolik ovlivněny „civilním“ zbarvení promítaného programu, že i jinak plachá dívka je schopna se zeptat na problém z oblasti sexuality bez zábran. V běžném rozhovoru by se k tomu asi neodhodlala.

III. METODOLOGICKÁ ČÁST

4.1. Cíl práce

Jedním z faktorů ovlivňujících zavedení sexuální výchovy do učebních osnov by měl být postoj samotných pedagogů k dané problematice.

Hlavním cílem výzkumu je zjištění postoje učitelů k sexuální výchově v našem regionu. Navázání bližších kontaktů se školami.

4.2. Pracovní hypotézy

Hypotéza č. 1

Většina učitelů souhlasí s výukou sexuální výchovy.

Hypotéza č. 2

Sexuologové, lektori sexuální výchovy a někteří učitelé navrhnou vyučovat sexuální výchovu na školách v rámci samostatného předmětu. Respondenti z našeho regionu se budou spíše přiklánět k zařazení sexuální výchovy do osnov některých předmětů.

Hypotéza č. 3.

Sexuální výchovu vyučuje asi 40% učitelů.

Hypotéza č. 4.

Proškolených učitelů, kteří učí sexuální výchovu, je nedostatek.

4.3. Metody výzkumu

Ve své práci jsem jako základní metodu použila dotazník, který je výzkumnou metodou shromažďující data získaná dotazováním osob. Charakteristické pro dotazník je hromadné získání žádaných údajů.

Při sestavování dotazníků jsem se snažila o jasnou a konkrétní formulaci otázek tak, aby respondenti otázky správně pochopili a jejich odpovědi byly tedy hodnotné. Užila jsem uzavřených položek pro lepší možnost volby, nejvíce vyhovující alternativy.

Úvodní otázky, položky dotazníku, se týkají informací o místu a škole, kde respondenti učí, osobních údajů - věk, pohlaví, partnerský vztah a náboženské vyznání.

Další položky se týkají

- problematiky sex. výchovy ve školách
- důležitosti a významu sex. výchovy
- průzkumu
- doporučení věkové hranice k cílenému diskutování jednotlivých témat

Stávající znění dotazníku (viz příloha) je již třetí zpracovanou verzí.

Konečná podoba obsahuje 17 položek pro učitele, kteří nevyučují sex. výchovu. Učitelům, kteří sex. výchovu vyučují, jsem dotazník rozšířila o položky týkající se metod užívaných při hodinách, zdrojů informací a problému dostatku materiálů k výuce na školách - 20 položek.

Vyplněné dotazníky jsem statisticky vyhodnotila a provedla analýzu a celkové vyhodnocení průzkumu, které je na dalších stránkách této práce.

Další užitou metodou je metoda rozhovoru (interview), která náleží do

metod společenských věd. Shromažďování dat je založeno na přímém dotazování, t.j. verbální komunikaci výzkumného pracovníka a respondenta.

Podle počtu osob, které se rozhovoru účastní, rozlišujeme rozhovory individuální a skupinové. Podle struktury otázek se rozlišuje rozhovor standardizovaný a nestandardizovaný.

Dotazník byl doplněn metodou skupinového standardizovaného rozhovoru. To znamená, že rozhovor byl nestrukturovaný - obsah, pořadí a formulace otázek závisí na tazateli, který se nemusí držet tématu. Výzkumný pracovník současně pracuje s více osobami.

4.4. Výběr škol a technika sběru dat

V našem regionu jsem vybrala 21 škol z různě velkých míst. Ředitelé byli ústně či písemně seznámeni s problematikou a cíli výzkumu. Na žádost předali dotazníky učitelům, kteří je anonymně vyplnili. Dotazníky jsem zadávala v prosinci 1997 - lednu 2001.

4.5. Charakteristika souboru

Sběr dat byl zaměřen především na naši lokalitu - Semily a okolí. V lokalitě bylo náhodně vybráno 21 škol ze 14 míst o různém počtu obyvatel.

Zajímavé by bylo porovnání této lokality s lokalitou J Moravy (vyšší procento věřících lidí). Bohužel vzhledem k nedostatku materiálních a peněžních prostředků nebylo možné tento širší výzkum provést.

IV. VÝSLEDKY VÝZKUMU A JEJICH ZPRACOVÁNÍ

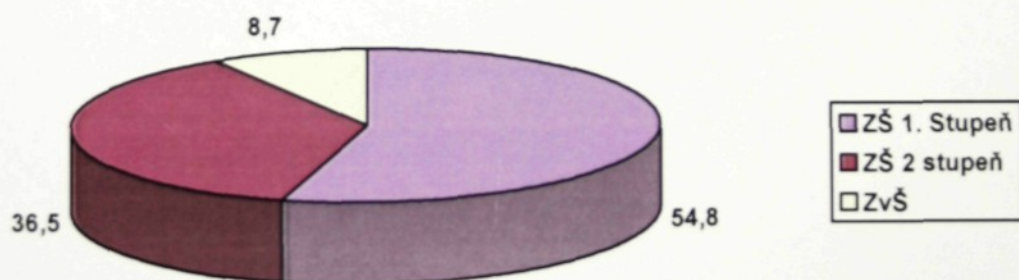
4.6. Porovnávání výsledků a vyhodnocení získaných údajů

Výzkumu se účastnilo celkem 185 respondentů.

Škola, ve které nyní učíte

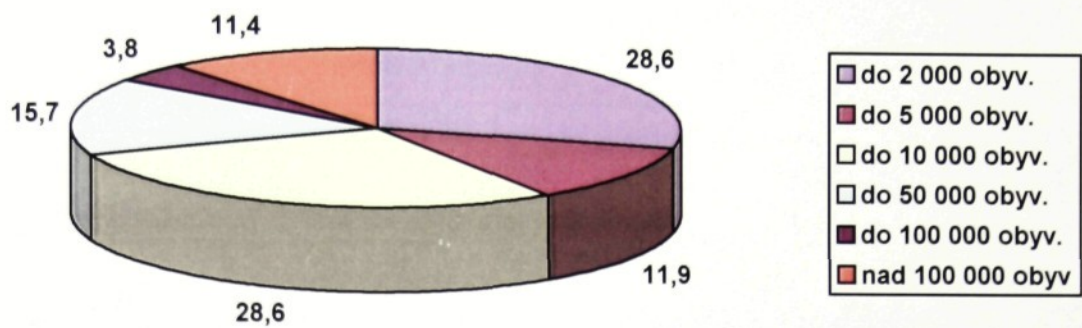
Pro přehlednost učitelé zaznamenali školu (zvláštní, základní) a stupeň, kde nyní učí. Ze ZvŠ se výzkumu zúčastnilo 16 učitelů, ze ZŠ 1. stupně 67 učitelů a ze ZŠ 2. stupně 102 učitelů.

Graf č.1

Místa, kde respondenti učí (graf)

Graf č. 2

Při zadávání dotazníku jsem se snažila, aby se procenta respondentů žijících na místech s menším počtem obyvatel částečně rovnala s místy s větším počtem obyvatel.

Věk respondentů

Věkové rozložení je patrné z tabulky. Nejvíce učitelů je ve věkovém rozmezí mezi 40 až 49 lety.

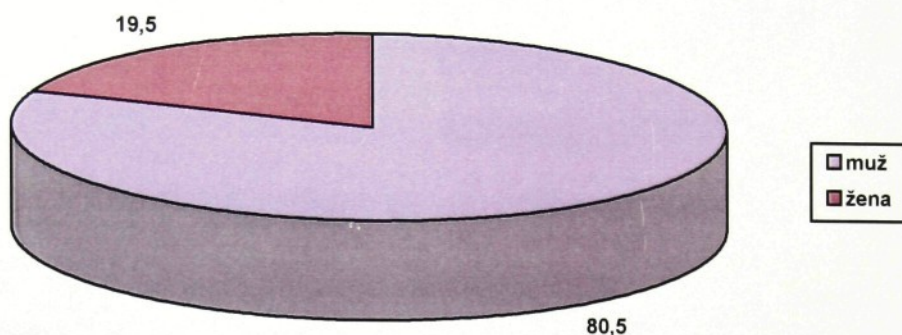
Tabulka 1 - Věk respondentů

Věk	Počet	Procento
20 - 29 let	23	12%
30 - 39 let	41	22%
40 - 49 let	53	29%
50 - 59 let	45	24%
60 - 65let	5	3%
???	18	10%
Celkem	185	100%

Pohlaví respondentů

Skutečnost, že na školách jsou ve větším procentu ženy potvrzuje také graf.

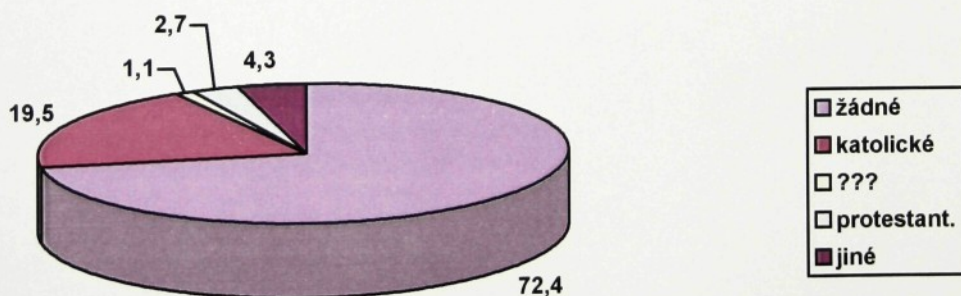
Graf č. 3

Četnost zastoupení konfese u respondentů přibližně odpovídá situaci v České republice (graf). Vyšší počet je nevěřících - 134 respondentů - což je vysvětlitelné politickou situací v našem státě. Z náboženství převažuje církev katolická - 36 respondentů.

Ve výzkumu je velice důležitý postoj věřících k problematice sexuální výchovy na školách.

Graf č. 4

Partnerský vztah

O partnerském vztahu respondentů vypovídá tabulka 2.

Tabulka 2 - Partnerský vztah

Stav	Počet	Procento
svobodný/á	17	9%
žinatý/vdaná	143	77%
rozvedený/á	20	11 %
ovdověly/á	4	2%
???	1	1 %
Celkem	185	100%

Na otázku - Co všechno, dle vašeho názoru, patří pod pojem sexuální a mravní výchova? Většina učitelů zařadila všechna navržená témata:

antikoncepce	35
etika vztahů mezi lidmi	112
problematika drog	21
pohlavní nemoci, AIDS	42
naše tělo	24
partnerství a rodina	98
technika pohlavního styku	6
sexuální úchyly	9
jiné	1

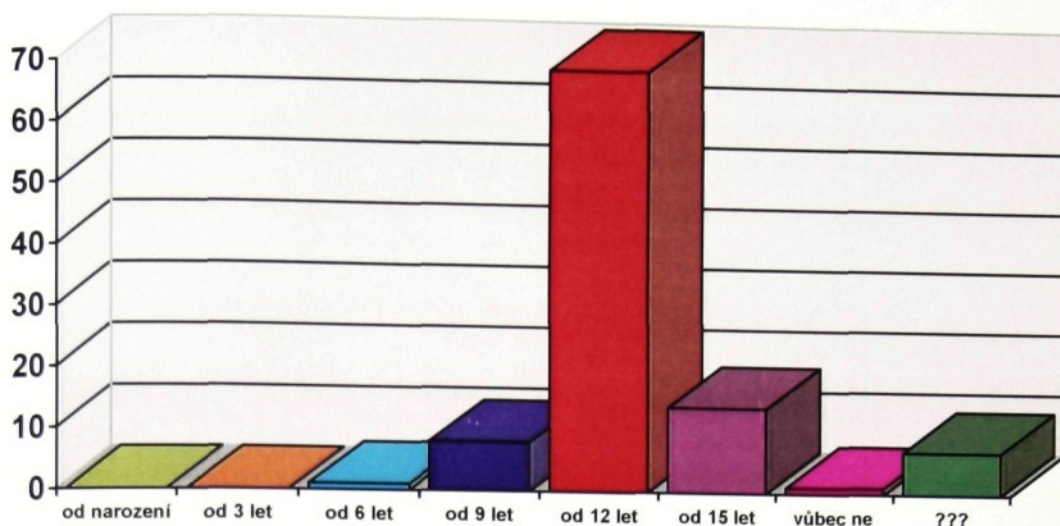
Co z výše uvedeného považují učitelé za nejdůležitější, vidíme na počtu referencí.

Tabulka 3 - Věk dětí při diskusi na téma

Zvýrazněné údaje poskytují přehled názorů respondentů na věkové období dětí, ve kterém by doporučovali začít dané téma s dětmi probírat a diskutovat.

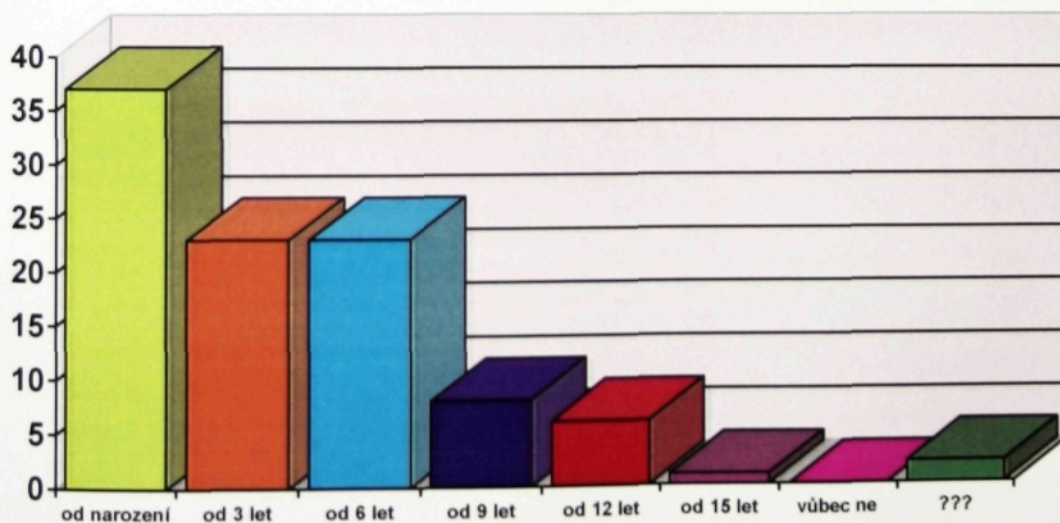
Věk	Antikoncepce		Vztahy mezi lidmi		Problematika drog		Pohlavní nemoci, AIDS		Naše tělo		Partnerství a rodina		Techniky pohl. styku		%
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	
Od narození	0	0	68	37	0	0	0	0	49	27	26	14	0	0	0
Od 3 let	0	0	42	23	7	4	1	1	46	25	31	17	0	1	1
Od 6 let	2	1	42	23	42	23	9	4	42	23	47	25	1	1	1
Od 9 let	15	8	16	8	83	45	26	14	28	15	28	15	6	15	18
Od 12 let	127	69	11	6	37	20	113	62	18	10	36	19	28	50	27
Od 15 let	26	14	2	1	9	4	26	14	0	0	12	7	90	72	39
Vůbec ne	2	1	0	0	0	0	1	1	0	0	1	1	39	9	4
???	13	7	4	2	7	3	9	4	9	4	4	2	21	14	8
celkem	185	100	185	100	100	100	185	100	185	100	185	100	185	185	100

Graf č. 5 Věk - antikoncepce

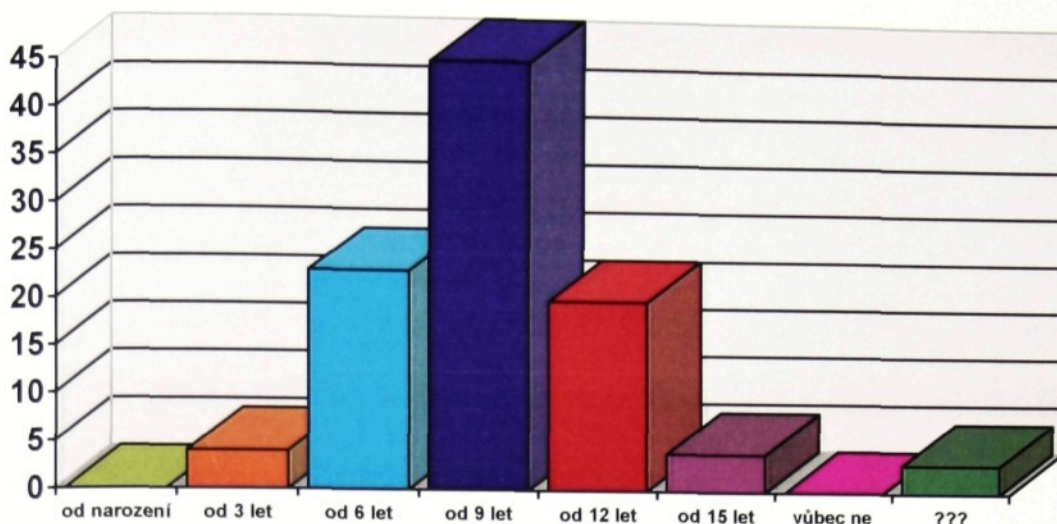

Z uvedeného grafu je zřejmé, že většina respondentů by otázky antikoncepce začala probírat kolem 12 roku. 14% si myslí, že stačí tuto problematiku začít diskutovat od 15 let a 1% by vůbec o antikoncepci nemluvalo.

Graf č. 6 Věk - etika vztahů mezi lidmi

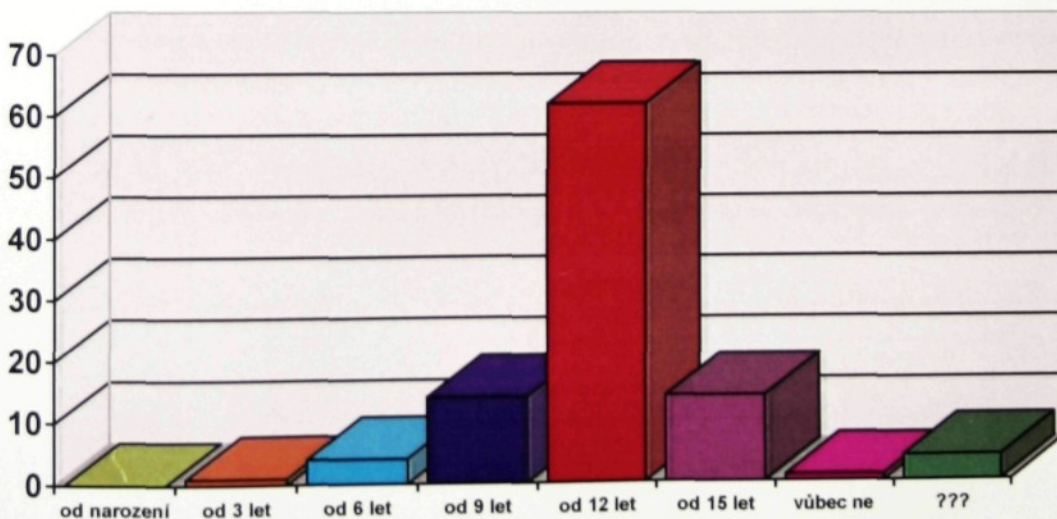

Graf č. 7 Věk - drogy

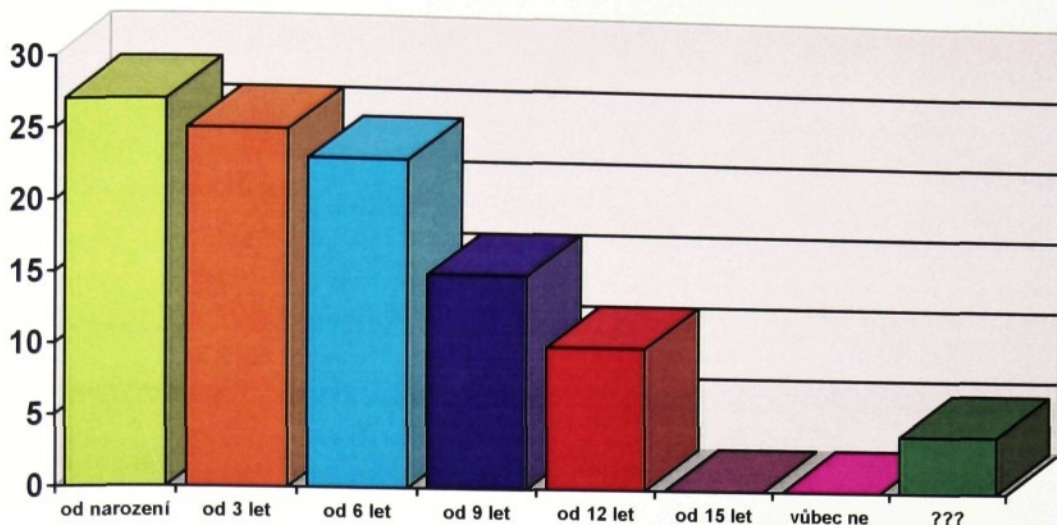
Problematika drog je v dnešní době velice diskutovaným tématem. V našem dotazníku 4 % respondentů by tento problém začalo probírat od 3 let, 23% od 6 let, 45 % (nejvíce) udává hranici 9 let, 20 % hranici 12 let a 4 % hranici 15 let (graf 8).

Graf č. 8 Věk - pohlavní nemoci

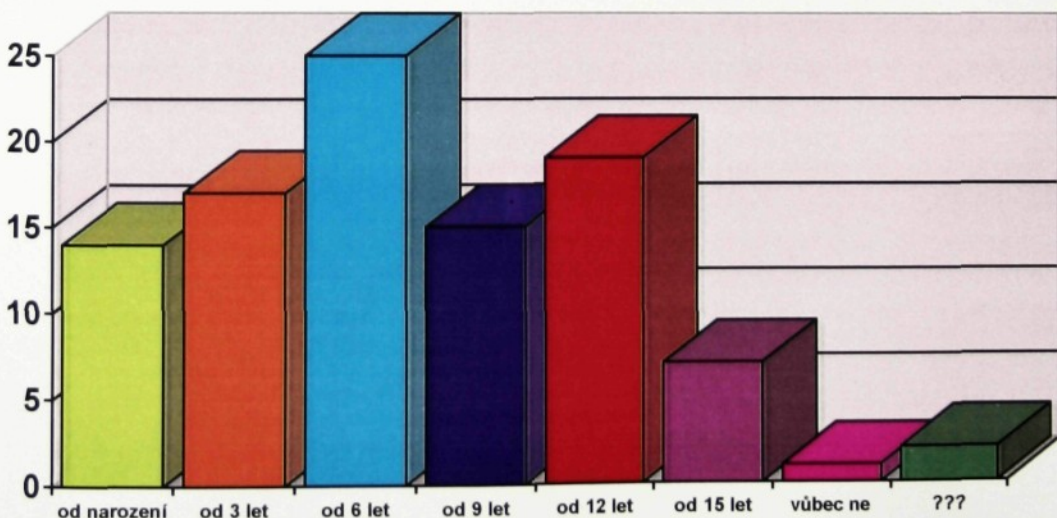
Dalším tématem, o kterém by respondenti doporučovali hovořit již od narození, je téma naše tělo. Jsou zde i takové názory, že věk vhodný pro diskusi na toto téma je kolem 6let (23 % resp.), 9 let (11 % resp.), 12 let (10 % resp.).

Graf č. 9 Věk - naše tělo

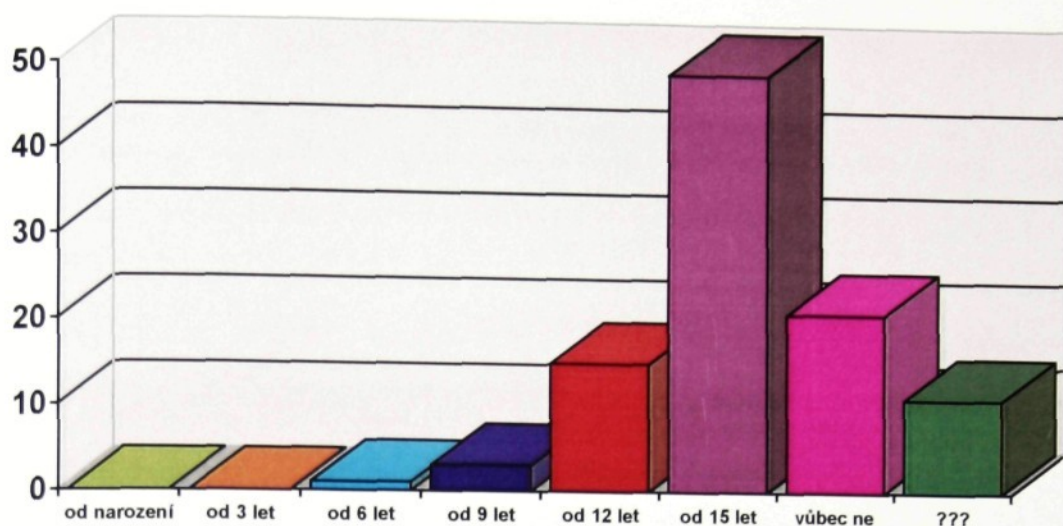
Následující graf 11 zaznamenává různé názory respondentů na věk, který by doporučili k rozhovorům o partnerství a rodině. Nejvíce respondentů se přiklání k 6. roku.

Graf č. 10 Věk - partnerství

S technikou pohlavního styku by se měl každý člověk seznámit před svým prvním sexuálním stykem. U respondentů převládá postoj 49 % respondentů, kteří doporučují věk 15 let, 21 % respondentů by toto téma vůbec neprobírala.

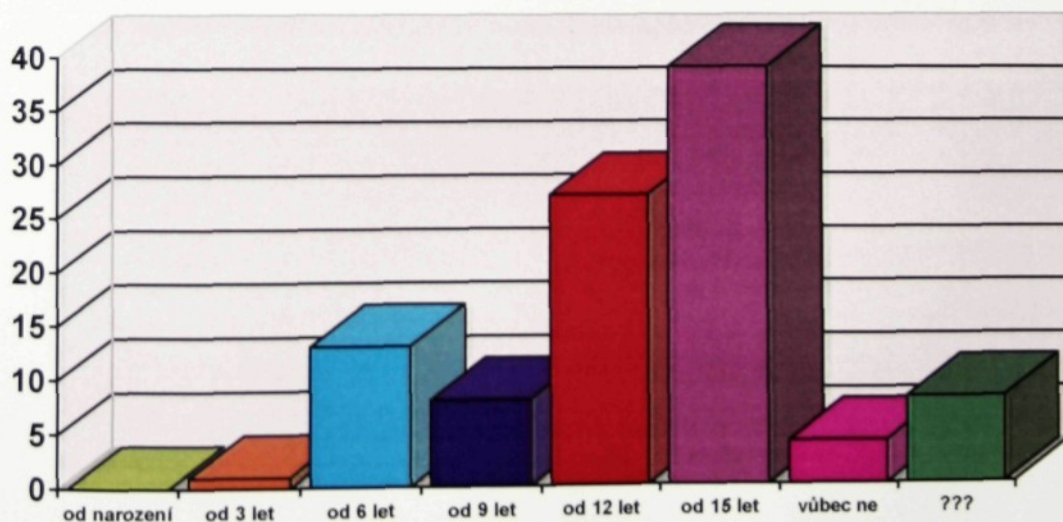
Graf č. 11 Věk - technika pohlavního styku

Posledním tématem, navrženým k diskusi při sexuální výchově, jsou sexuální úchytky (pedofilie, ...).

Nejvíce - 39 % respondentů by o sexuálních úchytkách „děti“ informovalo v 15. letech.

Graf č. 12 Věk - sexuální úchytky

Forma sexuální výchovy na školách

Respondenti se v 99 % shodli na tom, že by sexuální výchova měla být na školách vyučována.

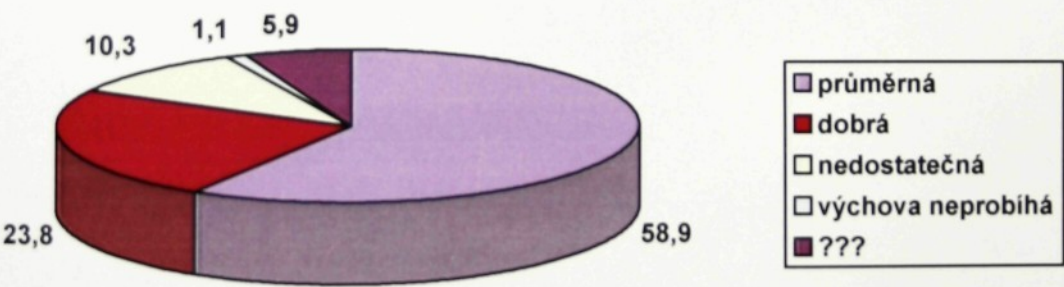
Názory na formu vyučování sex. výchovy:

- a) formou samostatného předmětu 39 %
- b) jako součást jiných předmětů 60 %
- c) samostatný předmět posílený zařazením některých témat do jiných předmětů 4 %

Úroveň sexuální výchovy

Současnou úroveň sex. výchovy učitelé hodnotí převážně jako průměrnou (109 respondentů), dobré hodnocení dává 44 respondentů, nedostatečně hodnotí 19 respondentů a 2 z dotazovaných se nevyjádřili.

Graf č. 13

O hodnocení vlastních znalostí respondentů vypovídá tabulka 4:

Tabulka 4 - Hodnocení vlastních znalostí

%	Četnost	
32	60	respondentů se domnívá, že má dostatečné znalosti pro

		vyučování sexuální výchovy
34	63	respondentů se domnívá, že nemá dostatečné znalosti pro vyučování sexuální výchovy
34	62	respondentů neví, nebo se nevyjádřilo
100	185	celkem

Tabulka 5 - Osobnostní předpoklady učitelů

%	Četnost	
23	42	respondentů se domnívá, že má osobnostní předpoklady pro vyučování sexuální výchovy
32	59	respondentů se domnívá, že nemá osobnostní předpoklady pro vyučování sexuální výchovy
45	84	respondentů neví, nebo se nevyjádřilo
100	185	celkem

Z dotázaných respondentů jich **sexuální výchovu vyučuje 65% (121 učitelů)**.

%	Četnost	Formou
1	3	samostatné hodiny
20	37	systematické práce v rámci určitého předmětu
44	81	v rámci předmětu - nahodile
100	185	celkem

Nejužívanější metodou do při vyučování sexuální výchovy je diskuse, dále metoda výkladu, výukové pořady (TV, video) a čtení z literatury.

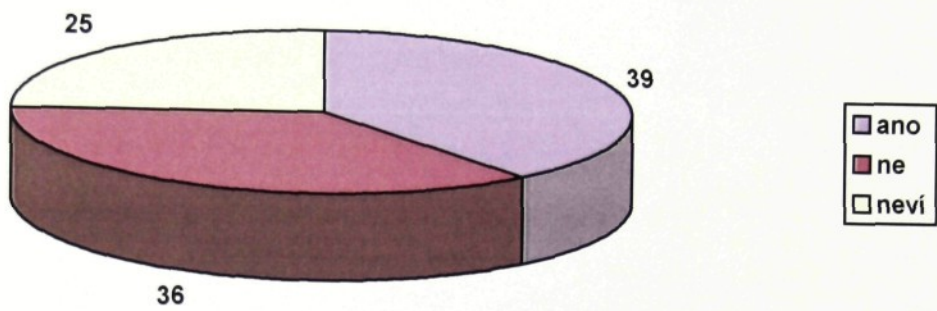
Z vyučujících sexuální výchovy se jich 15 účastnilo semináře či přednášky z této oblasti. Nejčastěji navštěvovaným školením je projekt Kandela.

Použití materiálů při vyučování sexuální výchovy je velice různorodé. Nejčastěji se vyskytoval jako zdroj informací časopis Bravo, příloha Mladé Fronty, videopořad Láska je láska a různorodá odborná či dětská literatura.

Dostatek či nedostatek materiálů na školách k vyučování sexuální a

mravní výchovy zaznamenal graf.

Graf č. 14 Dostatek materiálu na školách

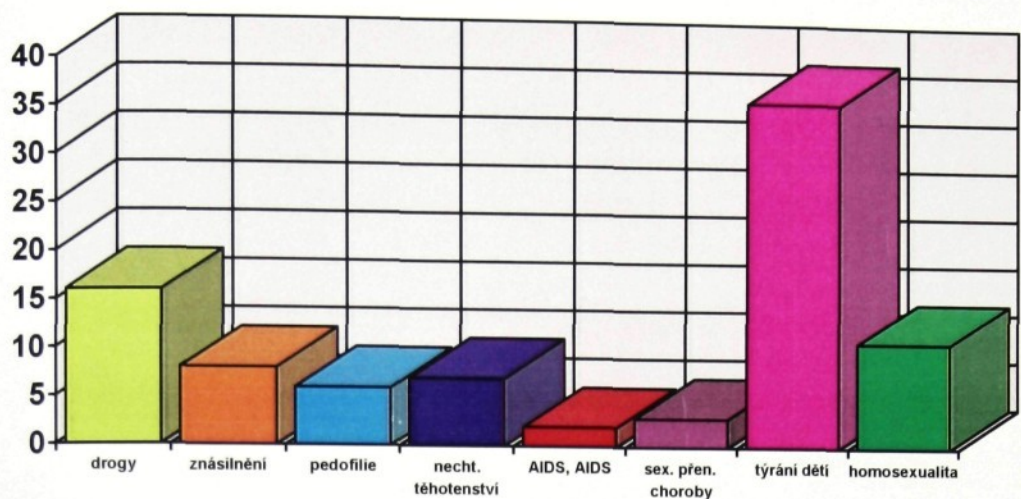
Na otázku: „Myslíte si, že vaši nadřízení a kolegové jsou většinou pozitivně nakloněni k postoji vyučovat sexuální výchovu na školách?“ - respondenti odpověděli takto:

Tabulka 6

	%	Četnost
Ano	61	112
Ne	3	6
Nevím či ???	36	67
Celkem	100	185

Graf 15 zaznamenává učitele, kteří se setkali u žáků s některou ze jmenovaných problematik.

Graf č. 15 Respondenti, kteří se u žáků setkali s problematikou

Na otázku, **zda si učitelé myslí, že jsou děti dostatečně informovány a chráněny** před pedofily, znásilněním, drogami, sex. přenosnými chorobami a HIV/AIDS, respondenti odpověděli:

ano, děti jsou dostatečně chráněny a informovány	16 %
informovány ano, ale chráněny ne	14 %
nejsou dostatečně chráněny a informovány	61 %
??? (nevyjádřilo se)	9 %
Celkem	100 %

Z učitelů, kteří si myslí, že jsou děti dostatečně informovány a chráněny před již jmenovanými riziky, se jich u žáků setkalo

- 17% s týranými dětmi
- 7% s pedoflií
- 3% se znásilněním
- 3% s nechtěným těhotenstvím

Z celého souboru se

- 20% resp. setkalo s týranými dětmi
- 9% resp. s problematikou drog

6% resp. se znásilněním dětí

95% učitelů si myslí, že by tuto problematiku mohla alespoň částečně řešit sexuální a mravní výchova na školách, 4% učitelů si myslí, že by zavedení na školy nepomohlo řešit problém a 1 % učitelů se nevyjádřilo.

4.7. Diskuse

Výzkum jsem zaměřila především na ZŠ. Menší počet respondentů ze ZvŠ je úmyslný. Na těchto školách je sexuální výchova bezesporu potřebná. S ohledem na rodinné či osobní anamnézy dětí navštěvujících ZvŠ. Problematika koncepce sexuální výchovy, proškolení učitelů a metod výuky je velice závažná. Vyžaduje nejen praxi ve ZvŠ, znalost podmínek a prostředí, ale také vysokou odbornost. Mým cílem, v dalším osobním průzkumu, je zmapování situace na ZvŠ a navržení speciálního řešení pro tento typ škol. Samozřejmě ve spolupráci se speciálními pedagogy, psychology, lékaři, sexuology, lektory sex. výchovy a rodiči.

Výsledky výzkumu zpočátku vypadaly dle mých předpokladů. Velice mě však zarazily názory učitelů na věkové doporučení k daným tématům.

Jako více než samozřejmé jsem považovala, že témata - etiky vztahů mezi lidmi, poznávání našeho těla a výchovu k partnerství, učitelé zařadí již od narození. Vždyť v této době dítě nejcitlivěji vnímá tyto vztahy. Pokud jsou tyto vztahy již v dětství narušeny, přetrvávají pak v různých formách i v dospělosti.

Nesprávný se mi zdá i názor - začít hovořit o pohlavních nemocech až od 12 let. Vždyť nejsou žádnou výjimkou výtoky u malých děvčátek. Ty když se zanedbají, mohou mít i vliv na plodnost budoucí ženy. To není nemoc pohlavních orgánů? Myslím, že bychom měli i mladší děti varovat před možnou nákazou. Tak je můžeme alespoň částečně ochránit.

Zajímavý je názor na téma sexuálních deviací - sexuálních úchylek.

Nejvíce respondentů (39%) by diskutovalo na toto téma až od 15 let a 4% by vůbec nikoho nevarovalo! Jako by jsme přehlíželi problematiku pedofilie. I v naší společnosti je případů zneužití dětí velké procento. Naší povinností je děti varovat a chránit.

V ostatních tématech mě také překvapila řada názorů, ale to je věcí spíše názoru, živé diskuse, pohotové reakce na prostředí, ve kterém děti žijí a na aktuálních problémech celé společnosti.

Důvodem, proč se ve velké míře liší názor můj a odborníků z oblasti sex. výchovy s názorem učitelů v praxi, se mi jeví slabá informovanost učitelů v této oblasti.

Doporučovala bych stále nová proškolení, jelikož škola dle mého názoru musí pružně reagovat na problémy ve společnosti a musí své žáky připravit především na život v naší zemi se všemi klady i zápory. Zde mám na mysli problematiku drog, sekt, zneužívání, AIDS, alkoholismu, problematika automatů, pornografie, prostituce, týrání, dětských sebevražd, neurotických onemocnění... Děti musí vědět kam se mohou v případě tísně spolehlivě obrátit. Problémů je velice mnoho, děti musíme na život připravit, musíme je učit normám, morálním postojům, hodnotám a demokracii dle určitého řádu.

Výsledek výzkumu, že 1% respondentů učí sexuální výchovu formou samostatného předmětu, svědčí o tom, že opravdu záleží na řediteli školy, zda se předmět zavede či ne.

Materiály, kterých respondenti využívají při hodinách jsou velice různorodé. Nejčastěji se objevoval časopis Bravo, přílohy Mladé Fronty a videopořad Láska je láska. Při otázce jestli je na školách dostatek materiálu k výuce sex. výchovy respondenti v 39% odpověděli - ano a v 36% odpověděli - ne. Myslím si, že jsem v otázce měla zdůraznit kvalitu materiálů - odborné knihy, výběr videopořadů, dětské knihy. Školy které vyslaly své zástupce na školení projektu Kandela mají k dispozici základní vybavení pro vyučování sex.

výchovy. Tuto možnost měla většina škol v naší republice. Bohužel této nabídky, která nebyla vázána na finanční stránku školy, jelikož akci hradila Nadace podpory zdraví, moc škol nevyužilo!

4.8. Zhodnocení výsledků výzkumu a potvrzení hypotéz

Výzkum přinesl důležité informace o poměrech škol a učitelů z naší oblasti k problematice sexuální výchovy. Pomohl zmapovat školy, které mají zájem dále spolupracovat. Ukázal na problémy, které se musí v našem regionu řešit.

V dotazníku nebyly otázky kladeny úmyslně podrobněji, protože se v naší oblasti teprve začíná diskutovat o těchto problémech. Školy se nejdříve musí připravit na zavedení sexuálních výchov. Prozatím jsme na základě získaných informací z dotazníku začali s proškolením učitelů formou víkendových kurzů. Jako ve většině případů je i zde velký problém s finančním zabezpečením těchto kurzů.

První hypotézu dotazník potvrdil 99% respondentů se shodlo na tvrzení, že sexuální výchova by měla být na školách vyučována. Odborníci MUDr. Radim Uzel, CSc., MUDr. Ondřej Trojan, PhDr. Petr Weiss, MUDr. Jiří Mellan, ... zastávají též názor, že sexuální výchova do škol patří.

Dalším problémem je forma vyučování. „Sexuologové, lektoři sex. výchovy a někteří učitelé navrhuji vyučovat sex. výchovu na školách v rámci samostatného předmětu. Respondenti z našeho regionu se budou spíše přiklánět k zařazení sex. výchovy do osnov některých předmětů.“ Takto zní má druhá hypotéza, která se též potvrdila. Jako součást jiných předmětů by sexuální výchovu vyučovalo 56% respondentů (103), formou samostatného předmětu 39% respondentů (73), 4% respondentů (8) by sex. výchovu vyučovalo obojím způsobem a 1 respondent přibližně 1 % by sex. výchovu vůbec nevyučoval.

Nejdříve s radostí jsem zjistila, že sexuální výchovu v našem regionu vyučuje 65% učitelů (121). To znamená, že v mé třetí hypotéze byt můj

předpoklad v procentech mylný. Domnívala jsem se, že sexuální výchovu v našem regionu vyučuje asi 40% učitelů. Zmýlila jsem se o 25%. Tento špatný odhad vznik) v závislosti na mém průzkumu na seminářích, přednáškách a kurzech. Proškolení se účastnilo velice málo učitelů.

V našem regionu je celkem 58 škol. Např. na školení Kandela bylo celkem 18 učitelů. Na přednáškách se procento samozřejmě zvýšilo, ale co může přinést 3 hodinová přednáška - obecnou informaci. Z tohoto důvodu jsem nepředpokládala více učitelů, kteří se sexuální výchovou u dětí zabývají.

Čtvrtá hypotéza, která tvrdí, že proškolených učitelů je v našem regionu velice málo se mi potvrdila. Ze 121 respondentů jich pouze 15 absolvovalo seminář, kurz nebo přednášku z této oblasti. Tvrzení, že je to na takový počet opravdu málo se mi jeví pravdivé. Na pedagogických fakultách se dříve metodika sexuální výchovy podrobně neprobírala (pouze některé základní informace získali studenti v hodinách biologie a přírodovědy). Z tohoto vyplývá, že kvalifikace učitelů v naší oblasti je velice nízká.

Tímto bych chtěla poděkovat PhDr. Evě Mrázové, která zajistila výběrový kurz sexuální výchovy a některé přednášky. Je důležité, aby studenti měli přehled o dění ve školství v nejrůznějších oblastech. Pokud by chtěli vyučovat sexuální výchovu, mají alespoň základní informace, rady a kontakty na místa, kam se mohou obrátit.

Hypotézy na sebe navzájem navazují. Předpoklady pro náš region se mi z větší části potvrdily. Pro naší další práci, která přesahuje rámec diplomové práce se nám mnou získané informace velice hodí. Se svými kolegyněmi z PPP v Semilech zajišťujeme programy školení z oblasti sex. výchovy. Snažíme se prohlubovat spolupráci mezi jednotlivými školami a školskými institucemi. Po proškolení učitelů, chceme navrhnout zařazení předmětu sex. výchovy do škol alespoň od 4. či 5. ročníku. Nadále chceme zůstat v kontaktu s učiteli sex. výchovy v praxi, se kterými bychom se chtěli pravidelně setkávat a umožnit

V. ZÁVĚR

Téma sexuální výchovy se dotklo každého z nás. Každý jsme si jednotlivé etapy prožil sám. Někdo hladce, jiný bouřlivěji. Každý jsme se snad informací „dopídl“ - to je pravda, ale kolik lidí stačila tato bádání poznamenat? Nechtěná těhotenství, nezletilé maminky, potraty, rozvody

Vše nás poznamenává na celý život, vše zůstává v nás.

Mnozí rodiče i učitelé jsou často uvedeni do rozpaků, když mají s dětmi hovořit např. o tom, jak přišly na svět. Potíže jim dělají dokonce některé základní otázky. Hlavním úkolem sexuální výchovy je překonání těchto rozpaků.

Není tomu tak dávno, co byla ještě hlásána teorie o takzvaném naprosto nesexuálním dětství. Lidé se domnívali, že až do puberty dětská sexualita spí a jakékoliv sexuální projevy v dětství považovali málem za nějakou zvrhlost. Dnes již velice dobře víme, že tomu tak není.

Je také naprosto nezbytné, aby institucionální a rodinná výchova hovořili stejnou řečí, aby dítě nedostávalo ve škole a v rodině často protichůdné informace. Je výhodné, když učitelé s rodiči spolupracují a vzájemně se informují. Učitel jako kvalifikovaný pracovník by měl vystupovat v úloze rádce.

Vždycky je důležité pokusit se překonat rozpaky. Jestliže dítěti ukážeme, že o sexuálních otázkách a pocitech hovoříme rádi, nebude mít pak žádné zábrany zeptat se nás otevřeně na cokoli, čemu nerozumí. Pokud naopak o sexu s dítětem nikdy nehovoříme, může nabýt, že sex považujeme za něco špatného, a proto jsme na rozpacích o něm hovořit. A to může působit také problémy, když bude dítě později potřebovat nějaké informace.

Čas je neúprosný a doba se mění. Dítěti v dnešní době hrozí řada nebezpečí. Alkoholismus, drogy, vysoké procento kriminality, velká

rozvodovost... Přiznejme si, že pro většinu z nás jsou večerní zprávy hororem. A v této době žijeme. V této době děti prožívají své dětství.

Pokud ani výčet těchto nebezpečí není dobrou obhajobou sexuální výchovy, je tu ještě jedna veliká hrozba, která číhá na nás. AIDS! Velký počet lidí si stále ještě problém pandemie AIDS neuvědomují. Doufejme, že se alespoň částečně ochráníme dodržováním přijímané morálky, obvyklých hygienických předpisů a spořádaným sexuálním životem. Největší ochranou je informovanost a předávání zkušeností. A toto by předmět sexuální výchova zajišťoval. Samozřejmě, že se předmět může jmenovat mravní výchova nebo třeba úplně jinak. Podstatou však zůstávají problémy, o kterých by se mělo vědět a kterých by se měly děti vyvarovat.

Závěrem bych chtěla poděkovat všem rodičům, pedagogům, psychologům, vychovatelům..., kteří děti připravují nejen na budoucí povolání, ale především na budoucí život.

VI. PŘÍLOHY

Příloha č. 1

Datum:

Postoje učitelů k sexuální a mravní výchově dětí

Přečtete si prosím následující otázky. Děkuji, že se nad otázkami zamyslíte a zaznamenáte svůj názor zakroužkováním kódu Vaší odpovědi.

1. Škola, ve které nyní učíte

a/ ZŠ 1. stupeň

b/ ZŠ 2. stupeň (prosím uveďte aprobaci)

c/ ZvŠ

2. Místo, kde učíte

a/ do 2 000 obyvatel

b/ do 5 000 obyvatel

c/ do 10 000 obyvatel

d/ do 50 000 obyvatel

e/ do 100 000 obyvatel

f/ nad 100 000 obyvatel

3. Věk

4. Pohlaví

a/ žena

b/ muž

5. Náboženské vyznání

a/ katolické

b/ protestantské

c/ jiné

d/ žádné

6. Partnerský stav

a/ svobodný/á

b/ ženatý/vdaná

c/ rozvedený/á

d/ ovdovělý/á

7. Co všechno, dle vašeho názoru, patří pod pojem sexuální a mravní výchova?
(možnost více odpovědí)

a/ antikoncepce

b/ etika vztahů mezi lidmi

c/ problematika drog

d/ pohlavní nemoci

e/ naše tělo

f/ partnerství a rodina

g/ technika pohlavního styku

h/ sexuální úchytky

i/ jiné

8. Co z výše uvedeného považujete za nejdůležitější? (zapište kód)

9. Od kdy by se mělo začít cíleně diskutovat o otázkách z oblasti

a/ antikoncepce

b/ etika vztahů mezi lidmi

c/ problematika drog

d/ pohlavní nemoci, AIDS

e/ naše tělo

f/ partnerství a rodina

g/ technika pohlavního styku

h/ sexuální úchytky

(zapište kód vaší odpovědi)

od narození

od 3 let

od 6 let

od 12 let

od 15 let

vůbec ne

10. Domníváte se, že na školách by měla být sexuální výchova vyučována

a/ v rámci samostatného předmětu

b/ jako součást jiných

c/ vůbec ne

11. Úroveň sexuální výchovy na vaší škole hodnotíte jako

a/ dobrou

b/ průměrnou

c/ nedostatečnou

d/ na naší škole sex. výchova neprobíhá

12. Domníváte se, že máte dostatečné znalosti pro vyučování sexuální výchovy?

a/ ano

b/ ne

c/ nevím

13. Domníváte se, že máte osobnostní předpoklady pro vyučování sex. výchovy?

a/ ano

b/ ne

c/ nevím

14. Vyučujete na vaší škole vy sám/sama sex, a mrav. výchovu(jakou formou)?

a/ ano, samostatné hodiny

b/ ano, systematicky, v rámci mého předmětu (jakého předmětu)

c/ ne

d/ jiné

Pokud ano, jakých metod užíváte? (možnost více odpovědí)

- a/ výkladu
- b/ diskuse
- c/ prožitku (pomocí her, dram. výchovy)
- d/ výkladu pozvaného odborníka
- e/ čtení z literatury
- f/ názoru (obrázky)
- g/ výukových pořadů (TV, video)
- h/ jiné

15. Pokud vyučujete sex. výchovu, jakých informačních zdrojů při přípravě výuky užíváte (prosím uveďte alespoň jeden příklad)

- a/ název odborné knihy
- b/ název dětské knihy
- c/ název TV pořadu
- d/ název časopisu
- e/ účastnit jsem se tohoto semináře

16. Máte ve škole dostatek materiálů k vyučování sex. a mravní výchovy?

- a/ ano
- b/ ne

17. Myslíte si, že vaši nadřízení a kolegové jsou většinou pozitivně nakloněni vyučování sex. výchovy?

- a/ ano
- b/ ne
- c/ nevím

18. Setkali jste se u žáků s problémy

- a/ drog
- b/ znásilnění
- c/ pedofilie

- d/ nechtěného těhotenství
- e/ sex. přenosných chorob
- f/ AIDS, HIV
- g/ týrání dětí
- h/ homosexuality
- i/ jiné

19. Myslíte si, že jsou děti dostatečně informovány a chráněny před

- a/ pedofilii ano ne
- b/ znásilněním ano ne
- c/ sex. přenos. chor. a AIDS ano ne
- d/ drogami ano ne

20. Myslíte si, že by tuto informovanost a „ochranu“ mohla alespoň částečně zajistit sexuální a mravní výchova?

- a/ ano
- b/ ne

Děkuji Vám za vyjádření vašich názorů a za vyplnění dotazníku.

VII. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- 1) Brtníková, M.: Děti, sex a rodiče. Hradec Králové, SIVANA 1990
- 2) Brtníková, M. a kol.: Sex? AIDS! Praha, Naše vojsko 1989
- 3) Brzek, A. a kol.: Průvodce sexualitou člověka. Praha, SPN 1993
- 4) Daimler, R.: Utajená touha. Ženy po šedesátce vypráví o lásce a sexu. Praha, MOTTO 1993
- 5) Day, D.: Proč nebýt dospělý? Praha, Portál 1994
- 6) Filipiová, D.: Co dělá sexuolog v posteli. Praha, Československo DIRECT
- 7) Gebhardtová, G.: Od pěti do pětadvaceti. Sexuální výchova v rozhovorech. Třebíč, FiBox 1993
- 8) Havlíček, J.: Má věrnost šanci? Praha, PETRKLÍČ 1992
- 9) Holub, J. a kol.: AIDS aneb co je třeba vědět o AIDS. Praha, Grada AVICEUM 1993
- 10) Johnson "Magic", E.: Jak se vyhnout AIDS. Praha, Naše vojsko 1993
- 11) Joyeux, H.: Mami, jak přijde dítě na svět? Sexuální výchova od 4 do 10 let. Praha, Portál 1994
- 12) Joyeux, H.: Přichází puberta. Sexuální výchova od 10 do 13 let. Praha, Portál 1994

- 13) Joyeux, H.: City, sexualita, AIDS. Sexuální výchova od 13 do 15 let. Praha, Portál 1994
- 14) Joyeux, H.: Jsme zamilovaní. Sexuální výchova od 15 do 20 let. Praha, Portál 1994
- 15) Křivohlavý, J.: Jak si navzájem lépe porozumíme. Praha, SVOBODA 1988
- 16) Kubrichtová, L. a kol.: Rodinná výchova. Péče o dítě. Praha, FORTUNA 1993
- 17) Lefèvre, P.: Příběhy psané životem. Velké pravdy v malých příbězích. Praha, Portál 1994
- 18) Matějček, Z.: Rodiče a děti. Praha, AVICEUM 1989
- 19) Meredithová, S.: Dospívání a sex. Bratislava, Mladé letá 1992.
- 20) Parmel, D.: Love story. Ohnivý anděl. Martin, WIST 1995
- 21) Pitha, P., Helus, Z.: Návrh pojetí obecné školy. Praha, Portál 1993
- 22) Poliaková, E., Poradovský, K.: Když dospívám. Praha, SPN 1994
- 23) Schmidbauer, W.: Psychologie. Lexikon základních pojmů. Praha, Naše vojsko 1994
- 24) Sielert, U. a kol.: Sexuální výchova. Kniha netradičních metod výuky. Praha, Trizonia 1994
- 25) Strmeňová, J.: Děvčátka, na slovíčko Praha, AVICEUM 1986
- 26) Trojan, O.: AIDS : Odborné a společenské otázky. Díl I, II, Praha, ABAS 1993

- 27) Trojan, O.: O čápech a vránách aneb jak nejlépe mluvit s dětmi o sexu. Havlíčkův Brod, TRAGMENT 1994
- 28) Trojan, O., Weiss, P.: Výsledky pilotní studie výzkumu postojů, zkušeností a informací ve vztahu k epidemii HIV/AIDS. Praha, ABAS 1993
- 29) Učební osnovy základní školy. Praha, FORTUNA 1991
- 30) Učební osnovy zvláštní školy 1. - 9. ročník. Praha, Septima 1993
- 31) Uzel, R.: Jak neotěhotnět. Praha, SCIENTIA MEDICA 1992
- 32) Vašíčková, J.: Moje tělo. Kniha o důležitých orgánech, částech těla a jejich funkcích. Malhostovice, J+J MORAVA 1994
- 33) Vátojájana Mnich: Kámasútra aneb Poučení o rozkoši. Praha, AVICEUM 1991
- 34) Will Mc Bride a kot.: Ukaž mi to. Praha, Studio dobré nálady - Kredit 1990